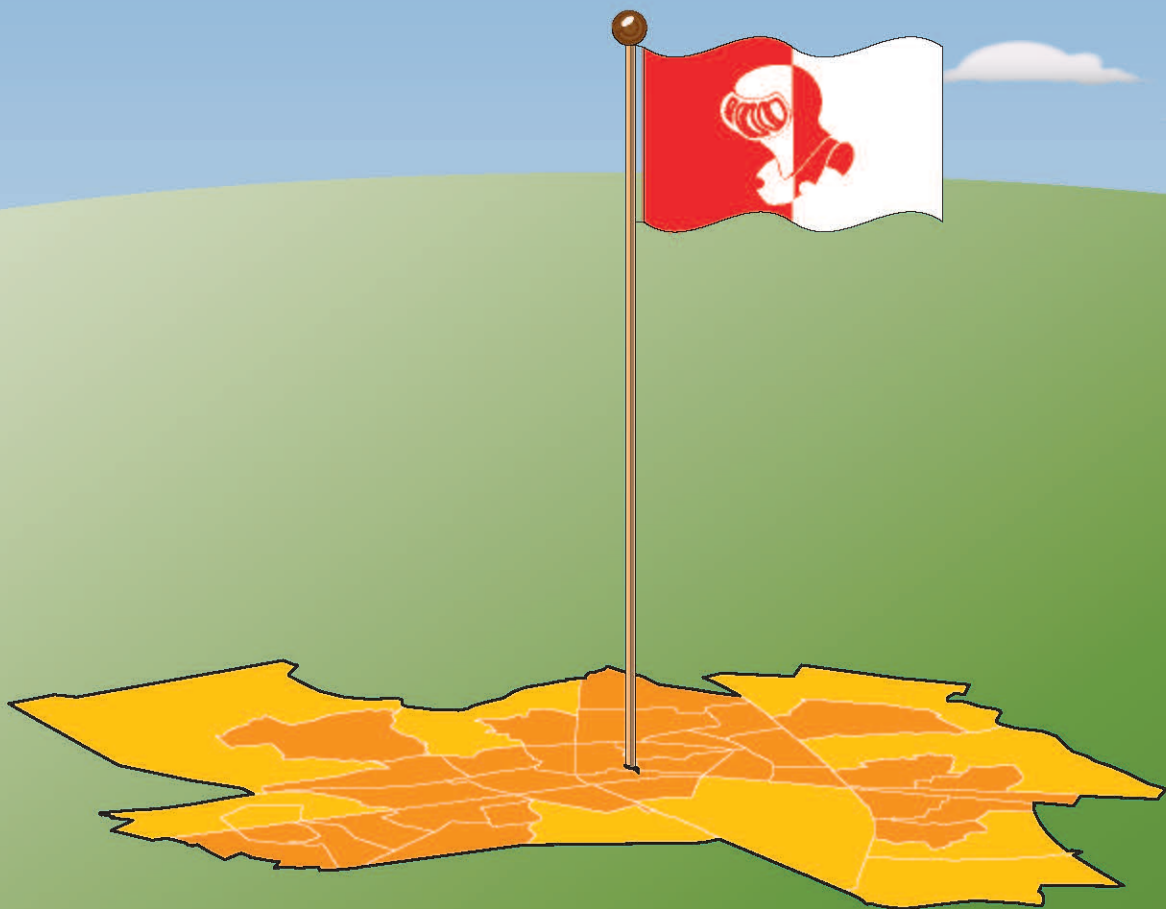

Grenslijnen in de stad

**grenzen en
gebiedsindelingen
in Helmond**

Thomas Schulte

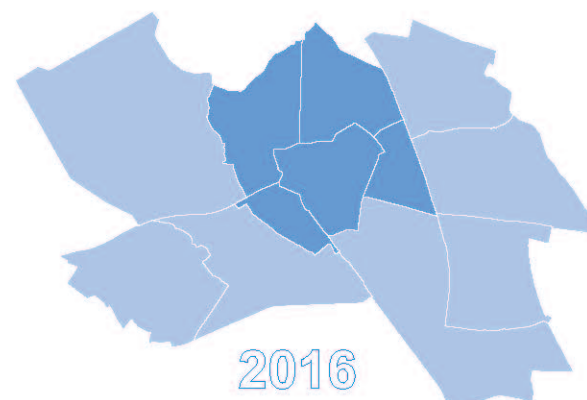
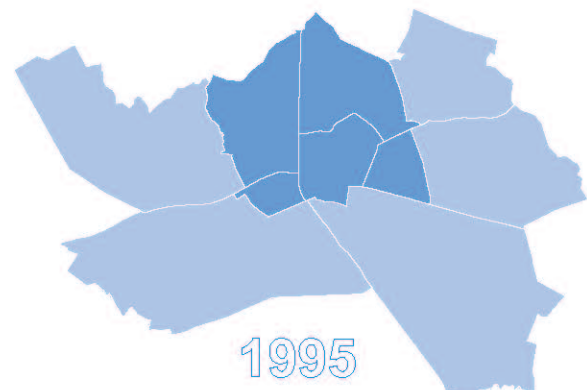
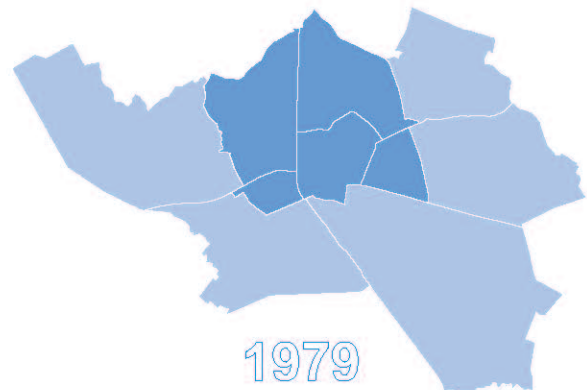
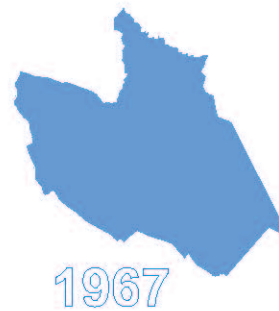
Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Buitengrenzen	5
1.1. Annexaties 1968	5
1.2. Annexatie 1995	6
1.3. Annexaties 1997, 1999 en 2012	7
2. Binnengrenzen: Volkstelling	11
2.1 CBS-Indeling Volkstelling 1971	11
3. Binnengrenzen: Onderzoek en Statistiek	13
3.1. Opzet nieuwe gebiedsindeling	13
3.2. Voorstel 1979	13
3.3. Aanpassingen tussen 1980 en 2002	17
3.4. Herziening gebiedsindeling 2003	17
3.5. Uitbreiding buurtindeling 2013	21
3.6. Afwijkende toepassingen	22
4. Naamgeving	23
4.1. Typering wijknamen	23
4.2. Binnenstad-Oost versus Binnenstad	23
4.3. 't Hout versus Mierlo-Hout	24
4.4. Kanaalomlegging versus kanaalomleiding	26
5. Postcode-indeling	27
5.1. Voorgeschiedenis en problematiek	27
5.2. Postcode-indeling in Helmond	27
Bijlagen	30
1. Niet-gerealiseerde annexatieplannen	30
2. Occupatieproces 1832 - 2016	32

Colofon

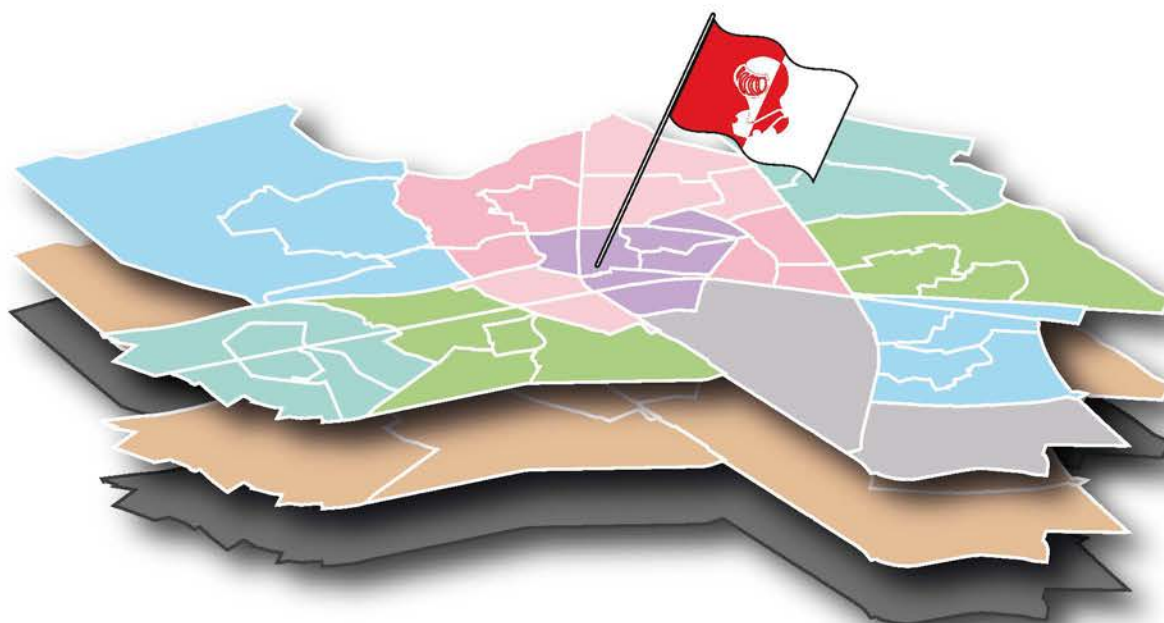
Auteur: Thomas Schulte
 Datum: 12 augustus 2016

Deze notitie is geschreven op persoonlijke titel. Opvattingen en interpretaties zijn niet noodzakelijkerwijs representatief voor de zienswijze van de gemeente Helmond.

Grenslijnen in de stad

**grenzen en gebiedsindelingen
in Helmond**

*Grenslijnen zijn door mensen verzonnen stippellijnen,
die alleen in onze verbeelding bestaan*

VOORWOORD

Aan het einde van je loopbaan kijk je natuurlijk terug op wat er in die jaren allemaal voorbij gekomen is: collega's, gebeurtenissen, projecten. In de veelheid aan onderwerpen waar ik mij mee bezig heb gehouden, is er één dat mij altijd bijzonder na aan het hart is blijven liggen: de gebiedsindeling van de gemeente Helmond. Het is een onderwerp waarop ik een eigen stempel heb mogen drukken en het is ook de meest duurzame 'schepping' die ik achterlaat.

Door een samenloop van omstandigheden viel mijn komst bij Onderzoek en Statistiek (1974) precies samen met de eerste bemoeienissen van de afdeling met de opzet van een nieuwe gemeentelijke gebiedsindeling. De combinatie van lokale kennis (geboren Helmonder) en belangstelling voor kaarten zorgde ervoor dat dit project al snel op mijn bordje terecht kwam. Daar is het vervolgens 42 jaar lang niet meer van af gegaan ...

Deze notitie schetst op hoofdlijnen het ontstaan van de gemeentelijke gebiedsindeling en de belangrijkste ontwikkelingen die daarbij een rol hebben gespeeld. Naast de veranderingen in de gemeentegrenzen gaat de aandacht vooral uit naar opeenvolgende interne indelingen van het gemeentelijke grondgebied. Aan de orde komen de Volkstelling van 1971, de wijk- en buurtindelingen van Onderzoek en Statistiek en de indeling van de postcodegebieden.

De interne wijkgrenzen zoals we die nu kennen berusten op een reeks van opeenvolgende beslissingen, beginnend met de eerste officiële gebiedsindeling uit 1971 (Volkstelling). Sommige interne grenzen zijn van begin af aan ongewijzigd gebleven (zoals de grens tussen Dierdonk en Rijpelberg), andere zijn in de loop der jaren meerdere keren verlegd en aangepast. In deze notitie wordt aangegeven wat, wanneer en waarom er iets veranderde.

De gemeentelijke wijkindeling is zich in de loop van zijn geschiedenis steeds nadrukkelijker gaan manifesteren als een belangrijk ordeningsprincipe in de gemeentelijke huishouding. Aanvankelijk werd de indeling gepositioneerd als een 'statistische gebiedsindeling', die vooral een administratief karakter had. Vanaf de jaren '90 gingen de wijken echter een steeds grotere rol spelen in het kader van bestuurlijke participatie (klankbordgroepen, wijktafels, e.d.). De betrokkenheid van wijkbewoners, de toekenning van wijkbudgetten en de aanstelling van wijkwethouders hebben de wijken geleidelijk aan meer diepte en betekenis gegeven.

De afgelopen jaren is meerdere malen gebleken dat specifieke kennis over de 'ins-and-outs' van de gebiedsindeling van pas komt bij het beantwoorden van vragen uit de samenleving en bij het ophefderen van misverstanden. Om te voorkomen dat allerlei detailkennis na mijn vertrek verloren gaat, leek het een goed idee de hele voorgeschiedenis eens op papier te zetten.

Dit is dus echt mijn laatste klusje bij Onderzoek en Statistiek ...

Thomas Schulte
12 augustus 2016

1. Buitengrenzen

Met een grondgebied van 1.470 ha. behoorde Helmond van begin af aan tot de (fysiek) kleinere gemeenten in Noord-Brabant. Ruim 150 jaar lang - vanaf de oprichting van het koninkrijk (1815) tot en met 1967 bleven de Helmondse gemeentegrenzen¹ ongewijzigd.

De noodzaak van een vergroting van het gemeentelijke grondgebied werd al vroeg onderkend (1919). Helmond, de buurgemeenten, Rijk en Provincie konden echter decennialang geen overeenstemming bereiken over de beoogde schaalgrootte van de nieuwe gemeente. De voor Helmond belangrijke annexatie van Stiphout en Mierlo-Hout stuitte op de sterkste bezwaren. Niet minder dan vijf wetsvoorstellen werden opgesteld, waarvan er geen een de eindstreep haalde. Daardoor duurde het nog ruim 40 jaar voordat de stedelijke ontwikkeling van Helmond daadwerkelijk meer ruimte kreeg.

§ 1.1 Annexaties 1968

In 1968 kreeg de lang besproken uitbreiding van Helmond dan eindelijk zijn beslag. Het uiteindelijke annexatieplan behelsde de opheffing van de gemeente Stiphout² en de overdracht van delen van de gemeenten Mierlo, Bakel en Milheeze, Deurne, Aarle-Rixtel en Someren. In 1968 kreeg Helmond er 9.706 inwoners bij, waarvan 5.454 in Mierlo-Hout en 2.902 in Stiphout. Het gemeentelijk grondgebied nam toe van 1.470 ha. naar 4.588 ha.

Opmerkelijk detail: het definitieve wetsvoorstel werd met een hamerslag beklonken door de toenmalige 2e Kamervoorzitter Frans Jozef van Thiel, Helmonder in hart en nieren.

Gemeentegrenzen

¹ Gemeentegrenzen werden van oudsher gekoppeld aan objecten die in het landschap werden aangetroffen, zoals wegen en waterlopen. In het lege buitengebied werden rechte lijnen getrokken tussen markeringspunten zoals grote, oude bomen en grenspalen. De rechte lijn van de Scheidijk in het Bakels Bos is hiervan een mooi voorbeeld. In de Stiphoutse bossen zijn nog enkele betonnen grenspalen terug te vinden waarmee oorspronkelijk het grensverloop met de gemeenten Nuenen en Lieshout (nu: Laarbeek) gemarkeerd werd.

Bij grenzen langs beken en riviertjes bleek overigens vaak dat de oorspronkelijk bepaalde grens na verloop van tijd niet meer exact correspondeerde met het feitelijke tracé van de waterloop. Vooral bochtige waterlopen hebben de neiging zich geleidelijk te verplaatsen, doordat de bochten of meanders steeds verder worden uitgeslepen in de zachte oevers. Helmond had zulke 'meanderende' grenzen onder meer langs de Gulden Aa en de Bakelse Aa met Aarle-Rixtel. Toen de Bakelse Aa in de jaren '30 werd gekanaliseerd, bleef de gemeentegrens nog decennialang gekoppeld aan de niet meer bestaande meanders. Pas bij de annexatie van 1968 werd de grens administratief gelijkgetrokken met het gekanaliseerde tracé van de Aa.

Opmerkelijk is dat in 2010 het omgekeerde fenomeen plaatsvond: de oorspronkelijke meanders in de Bakelse Aa werden opnieuw uitgegraven, maar ditmaal werd de rechte lijn van de gemeentegrens hierop niet meer aangepast. De ecologische zone in het grensgebied tussen Helmond en Laarbeek wordt nu gezamenlijk door beide gemeenten beheerd.

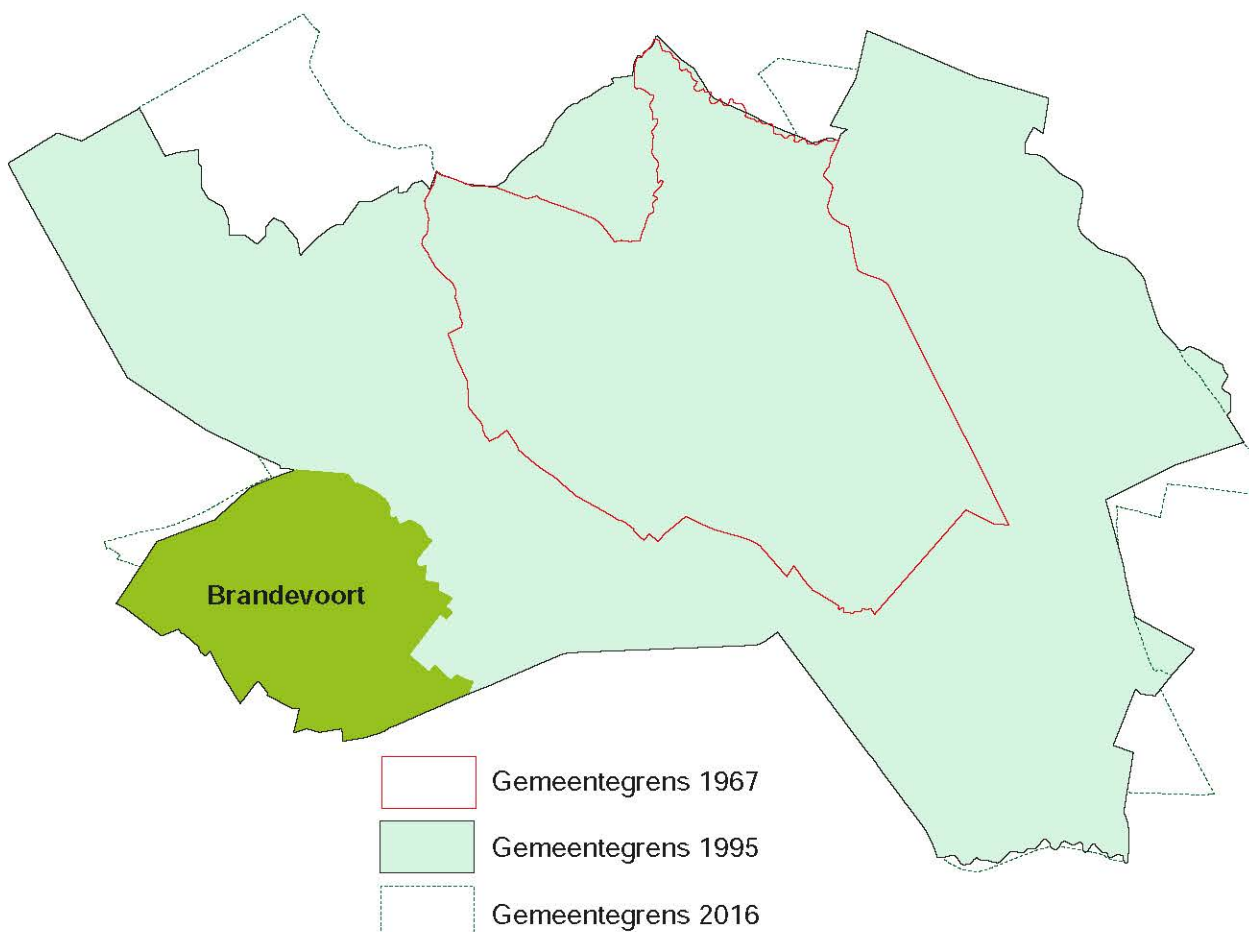
§ 1.2 Annexatie 1995

In het midden van de jaren '90 was Noord-Brabant in de greep van bestuurlijke vernieuwing. Een provinciale commissie ('Schampers') was ingesteld om voorstellen te ontwikkelen voor bestuurlijke schaalvergroting, waarbij de bestaande 130 gemeenten moesten worden teruggebracht tot circa 70. Gemeenten met minder dan 10.000 inwoners moesten met buurgemeenten fuseren en de grotere steden zouden versterkt worden. Zeker in Eindhoven en Helmond waren de verwachtingen op vergroting van het grondgebied hooggespannen. Om de verstedelijking rondom Helmond meer ruimte te geven studeerde de commissie op plannen om delen van de gemeenten Mierlo, Aarle-Rixtel en Someren bij Helmond te voegen.

Vooruitlopend op deze ontwikkelingen was de gemeente Helmond al besprekingen begonnen met het gemeentebestuur van Mierlo over de eventuele overdracht van de bouwlocatie Brandevoort. Helmond verkeerde destijds in een sterke onderhandelingspositie, gezien zijn forse verstedelijkingsopdracht en het dwingende bestuurlijke klimaat. In Mierlo besepte men terdege dat het afstaan van Brandevoort de laatste optie was om nog uitzicht te houden op een voortbestaan als zelfstandige gemeente.³ Het Helmondse gemeentebestuur ging daarentegen van het standpunt uit dat de stad zijn claim op Mierlo zou behouden, ook na de overdracht van Brandevoort.

In 1994 bereikten beide gemeenten een overeenkomst waarin het gebied Brandevoort per 1 januari 1995 aan Helmond zou worden overgedragen. De nieuwe grens tussen Helmond en Mierlo werd onder grote tijdsdruk uit onderhandeld door de betrokken gemeentebesturen; de uiteindelijke omvang van Brandevoort was ruimer dan het provinciale voorstel, maar kleiner dan Helmond had gewild.

Brandevoort was destijds een agrarisch gebied met ongeveer 400 inwoners. Dankzij de situering aan de westzijde van Helmond, met goede verbindingen richting Eindhoven, was het gebied bij uitstek geschikt als VINEX-locatie. In het bestemmingsplan voor deze locatie werd de bouw van ca. 6.000 woningen voorzien.

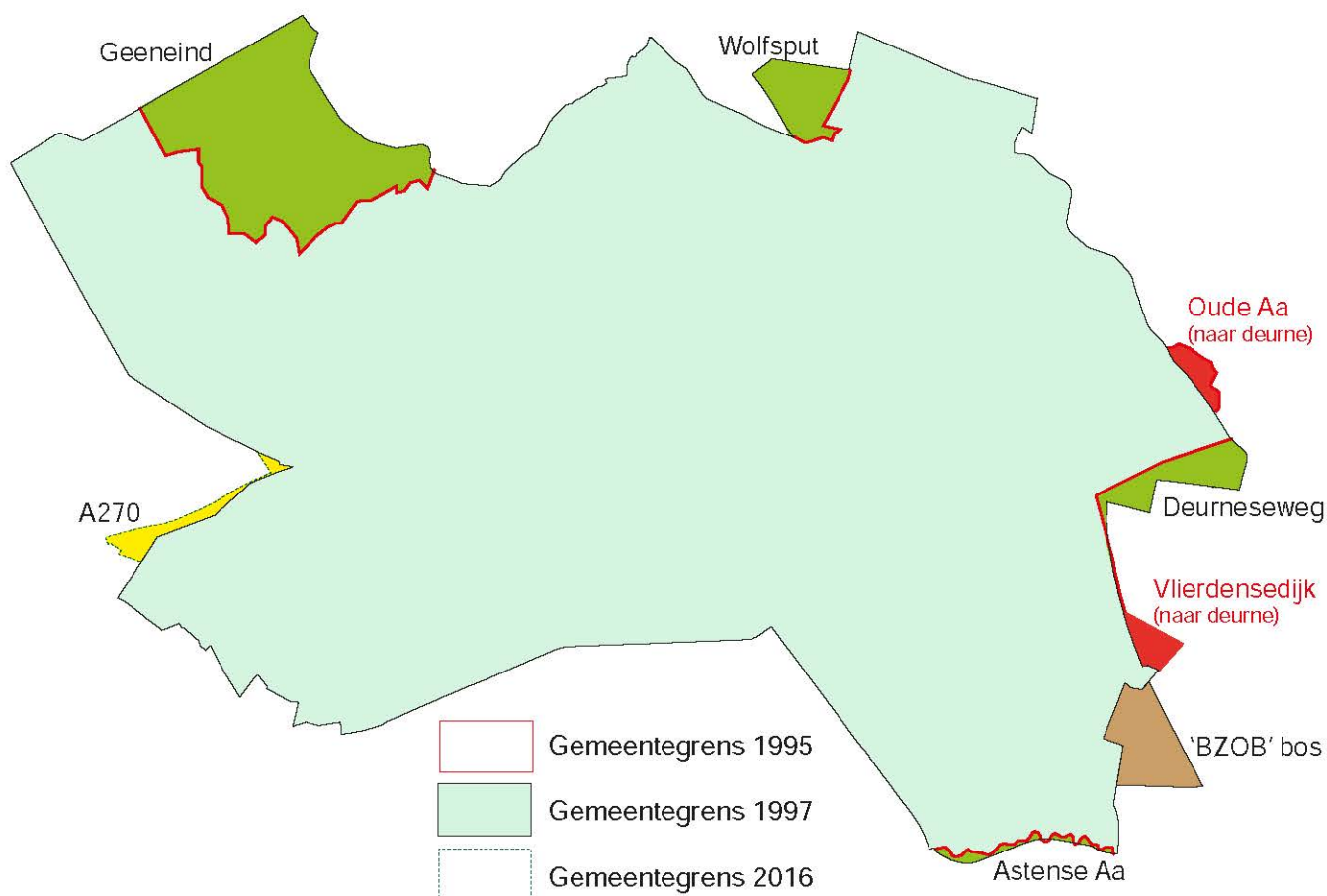
§ 1.3 Annexaties 1997, 1999 en 2012

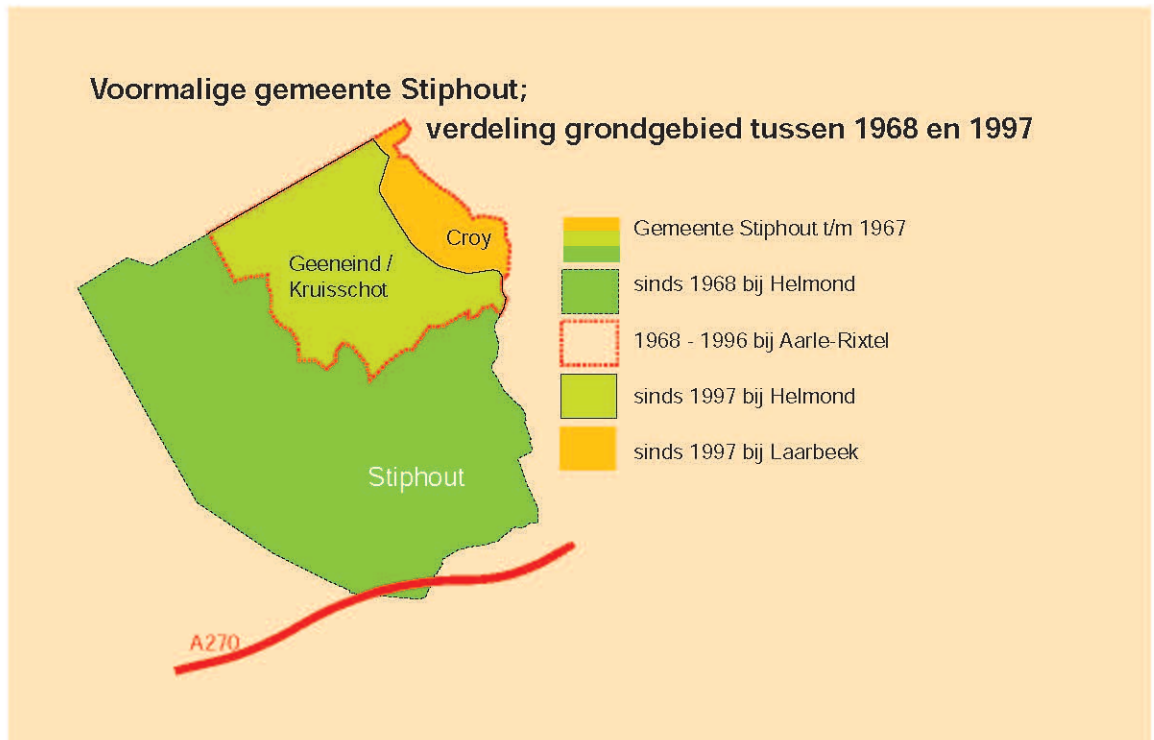
Uiteindelijk kreeg het vraagstuk van de grootschalige herindeling een volledig tegengestelde uitkomst dan was voorzien. Met name de steden in Zuidoost Brabant, die meer ruimte was toegezegd voor hun verstedelijkingsopdracht, bleven nagenoeg met lege handen staan. Juist de kleinere gemeenten in het stedelijke gebied, die aanvankelijk door hun grote burens zouden worden opgeslokt, kwamen als winnaars uit het strijdperk.

Achteraf gezien kan worden vastgesteld dat het draagvlak voor de versterking van de steden - onder druk van een goed georganiseerd verzet van kleinere gemeenten - tijdens de consultatierondes steeds verder was afgekalfd. De koerswijziging van de gemeente Eindhoven om volledig in te zetten op een nieuwe bestuurslaag tussen de provincie en de gemeenten ('Stadsprovincie') gaf de genadeklap aan het proces. De opzet van een Stadsprovincie was elders al eerder mislukt (Rijnmond, Twentestad) en zou ook in Zuidoost Brabant niet aanslaan.

Wat van de oorspronkelijke bestuurlijke ambities overbleef was een bescheiden fusiegolf tussen een aantal kleinere gemeenten. Fusies vonden ondermeer plaats tussen Gemert en Bakel, Heeze en Leende en Aarle-Rixtel, Beek en Donk en Lieshout, die opgingen in de nieuwgevormde gemeente Laarbeek. De gemeenten Geldrop en Mierlo, beide in het vizier van een 'hongerige' buurman, vonden elkaar in een overlevingsstrategie en fuseerden in 2004.

Verder bleef de operatie beperkt tot een aantal grenscorrecties die tussen diverse gemeenten onderling werden doorgevoerd. Voor de Gemeente Helmond betrof dit gebiedsafrondingen met Aarle-Rixtel, Deurne en Asten. In **1997** werd de gemeente uitgebreid met de gebieden Geeneind, Wolfspuit (beide van Aarle-Rixtel), Deurneseweg (van Deurne) en Astense Aa (van Asten). Aan de oostgrens werden twee kleine gebieden afgestaan aan de gemeente Deurne.

² Bij de opheffing van de gemeente Stiphout werd een deel van het buitengebied van Stiphout – Geeneind en Kasteel Croy – overgedragen aan Aarle-Rixtel, ter compensatie voor het verlies van het gebied Overbrug aan Helmond. Van alle gemeenten die bij de annexatieronde van 1968 betrokken waren, werden alleen Aarle-Rixtel en Someren gecompenseerd voor het verlies van delen van hun grondgebied (Someren kreeg het gebied Lungendonk van Mierlo).

30 jaar later, bij de annexatieronde van 1997 werd het gebied Geeneind overigens alsnog toegevoegd aan Helmond. Het grondgebied van de voormalige gemeente Stiphout is daarmee uiteindelijk nagenoeg geheel in Helmondse handen gekomen, met uitzondering van het gebied rondom Kasteel Croy, dat sinds 1997 onder de nieuwgevormde gemeente Laarbeek valt.

In deze terugblik op de grenswijzigingen kan ik een persoonlijke noot niet onvermeld laten:

In de tweede helft van de jaren '90 maakte ik deel uit van het ondersteuningsteam bij het dossier 'Herindeling'. Het onderbouwen van de Helmondse claim op Aarle-Rixtel en Mierlo stond daarbij centraal.

Mijn mooiste 'wapenfeit' in dit dossier was de bovenvermelde grenswijziging met Aarle-Rixtel, waarbij ik de Helmondse zienswijze mocht verwoorden. In eerste instantie kwam de Provincie met een voorstel dat zich beperkte tot een grenscorrectie van enkele percelen aan de Lieshoutseweg. De voorgestelde grens sloot in het geheel niet aan op herkenbare elementen in het landschap en sneed bovendien verschillende boerenbedrijven van hun akkers en weilanden af.

Het Helmondse 'tegenbod' (herstel voormalige gemeente Stiphout) in combinatie met een logisch, landschappelijke grensverloop (de Goorloop) bleek uiteindelijk overtuigend genoeg om de andere partijen (Provincie, gemeente Aarle-Rixtel) akkoord te doen gaan. Dat Helmond bewust afzag van het gebied rond Croy (we hebben al een kasteel ...) heeft daarbij ongetwijfeld een rol gespeeld.

In **1999** volgde nog een grenscorrectie tussen Helmond en de gemeente Deurne. Dit betrof een bosgebied ten westen van de N279, grenzend aan het BZOB-terrein. Dit bos was al privaatrechtelijk in eigendom van Helmond; de bestuurlijke overdracht door de gemeente Deurne vond plaats met het oog op een mogelijke uitbreiding van het BZOB.

De voorlopig laatste annexatie voltrok zich in **2012**; hierbij ging het om een strook langs de A270, ter hoogte van de westelijke ontsluiting van Brandevoort op de autoweg naar Eindhoven. Om juridische en verkeerstechnische redenen stond de gemeente Nuenen dit gebied aan Helmond af, zodat het gehele kruispunt onder het beheer van één gemeente kon worden gebracht.

Het onderstaande overzicht laat zien dat de Gemeente Helmond in de afgelopen 48 jaar in oppervlak is toegenomen van 1.470 ha. naar 5.475 ha. Bijna driekwart van het huidige oppervlak bestaat dus uit geannexeerd gebied. In de vanaf 1968 verworven gebiedsdelen woont inmiddels circa 54% van de Helmondse bevolking. Het aandeel van 'Oud' Helmond, dat in 1968 nog ruim 83% van de bevolking herbergde, is anno 2016 geslonken tot 46%.

Geannexeerd gebied naar jaar van overdracht, oppervlakte en aantal inwoners 1968 t/m 2012

Gebiedsdeel	Jaar (per 1 jan.)	Verkregen van gemeente	Afgestaan aan gemeente	Opper vlakte in Ha.	Oppervlakte cumulatief in Ha.	Inwoners (ten tijde van de mutatie)
Helmond > 1967	1967				1.470	47.744
Stiphout	1968	Stiphout		782		2.902
Mierlo-Hout	1968	Mierlo		554		5.454
Overbrug	1968	Aarle-Rixtel		130		157
Brouwhuis / Rijpelberg / Dierdonk	1968	Bakel en Milheeze		1.054		898
Kloostereind	1968	Deurne		491		259
Varenschut	1968	Someren		107	3.118	29
Helmond > 1968	1968				4.588	57.443
Brandevoort	1995	Mierlo		477	477	358
Helmond > 1995	1995				5.065	73.593
Geeneind	1997	Aarle-Rixtel		274		127
Wolfspuit	1997	Aarle-Rixtel		43		20
Deurneseweg	1997	Deurne		38		16
Vlierdensedijk	1997		Deurne	-20		11
Oude Aa	1997		Deurne	-14		-
Astense Aa	1997	Asten		7		-
Astense Aa	1997		Asten	-1	327	-
Helmond > 1997	1997				5.392	75.976
BZOB bos	1999	Deurne		65	65	-
Helmond > 1999	1999				5.457	79.345
A270 (Brandvrt)	2012	Nuenen		19		-
A270 (Brandvrt)	2012		Nuenen	-1	18	-
Helmond > 2012	2012				5.475	88.766

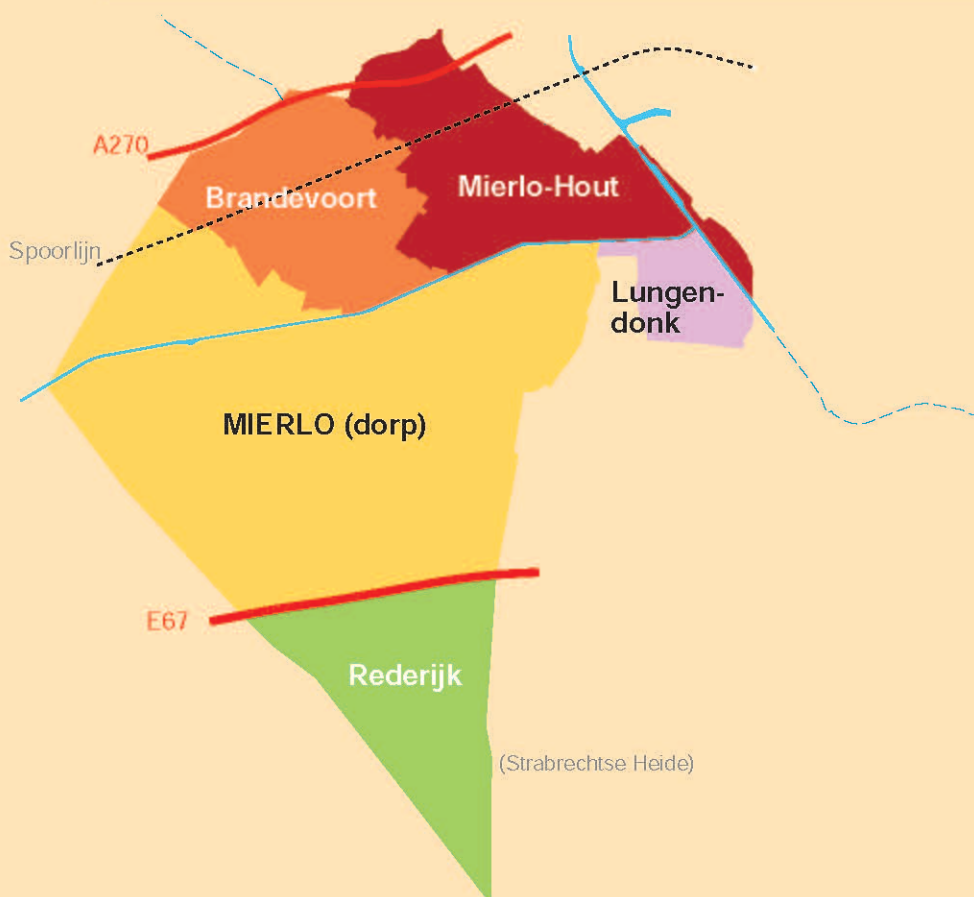
Gebiedsoverdrachten van de gemeente Mierlo

³ Tussen de annexatieronde van 1968 en de uiteindelijke opheffing en fusie met Geldrop heeft de voormalige gemeente Mierlo bij verschillende bestuurlijke operaties gebiedsdelen aan zijn buurgemeenten afgestaan.

Het oorspronkelijke grondgebied, in 1967 nog 3.460 Ha. groot, was ten tijde van de fusie in 2004 nagenoeg gehalveerd tot 1.809 Ha.

Het onderstaande overzicht laat zien wanneer welke gebieden werden overgedragen.

Jaar	Gebied	Oppervlakte	Overgedragen aan
1967	Gemeente Mierlo	3.460 Ha.	-
1968	Mierlo-Hout	554 Ha.	Helmond
	Lungendonk	130 Ha.	Someren
1995	Brandevoort	487 Ha.	Helmond
1997	Rederijk	480 Ha.	Heeze-Leende
2004	Gemeente Mierlo	1.809 Ha.	Geldrop-Mierlo (fusie)

De van Mierlo verkregen gebiedsdelen 't Hout en Brandevoort hebben in de loop der jaren een aanzienlijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van Helmond; anno 2016 is ruim 22% van de Helmondse bevolking hier woonachtig.

2. Binnengrenzen: Volkstelling 1971

§ 2.1 CBS-indeling Volkstelling 1971

In 1971 werd – naar later bleek – de laatste Volkstelling in Nederland gehouden. De uitkomsten per gemeente werden in 1974 door het CBS beschikbaar gesteld. Voorafgaand aan de Volkstelling waren alle gemeenten door het CBS benaderd om een indeling van hun grondgebied aan te leveren. Uit correspondentie blijkt dat de Helmondse gebiedsindeling werd opgesteld in afstemming met de toenmalige gemeentelijke dienst Publieke Werken. Korthedshalve wordt de indeling hier verder aangeduid als de 'CBS-indeling'. In het voorstel werd het gemeentelijk grondgebied opgesplitst in 7 wijken.

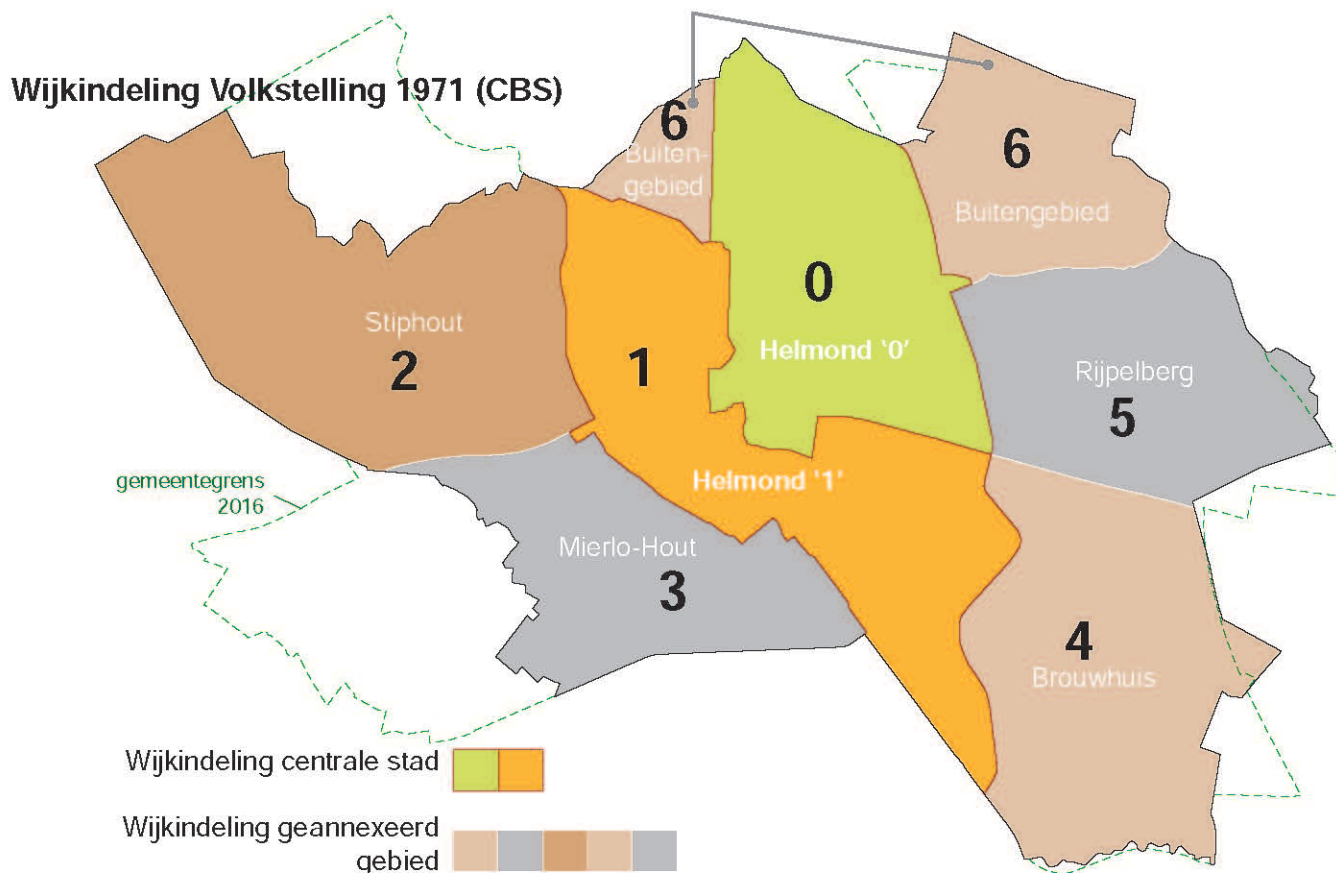
In meerdere opzichten kan CBS-indeling worden beschouwd als een mijlpaal, omdat het de eerste officiële gebiedsindeling is van het nieuwe Helmond (inclusief geannexeerd gebied). Sommige keuzes die destijds gemaakt zijn hebben een stempel gedrukt op alle latere indelingen.

Centrale stad

Naast het onderstrepen van de historische verdienste kunnen echter ook de tekortkomingen van de CBS-indeling niet onvermeld blijven. Het belangrijkste kritiekpunt betreft de merkwaardige opdeling van 'oud' Helmond (de centrale stad) in twee ongelijksoortige gebiedsdelen, langs een grenslijn die zowel in topografisch, historisch als demografisch opzicht weinig logica vertoonde.

- **Wijk '0'** bevatte grofweg alle bebouwing ten noorden van de spoorlijn en ten oosten van het kanaal. In dit gebied bevond zich 65% van de totale bevolking.
- **Wijk '1'** was een onsamenhangend gebied aan weerszijden van het kanaal, dat naast de industriezone aan het kanaal en het industrieterrein Hoogeind ook de woonbebouwing ten westen van het kanaal omvatte (18% van de bevolking).

Behalve de onlogische opdeling van 'oud' Helmond was er ook sprake van een onbalans tussen enerzijds de centrale stad (2 wijken, 83% van de inwoners) en anderzijds de buitenwijken (5 wijken, 17% van de inwoners). Simpel gezegd was de gemeente opgedeeld in 5 wijken met weinig 'vulling' en 2 overvolle wijken, waarvan de afbakening niet aansloot bij de demografische en topografische realiteit.

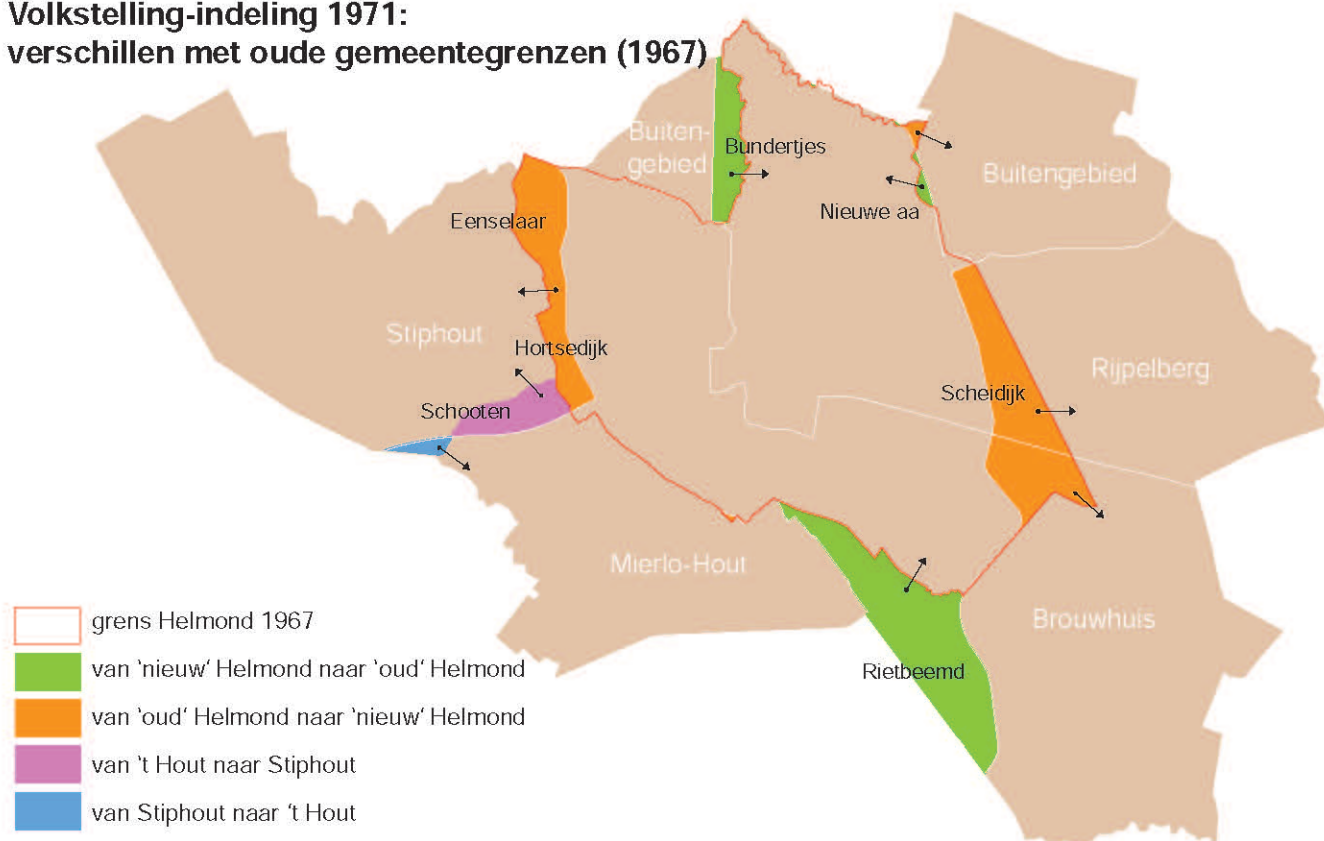
Buitenwijken

De CBS-indeling verdeelde het geannexeerde buitengebied in 5 wijken. Daarbij werd in veel gevallen uitgegaan van nieuwe binnengrenzen, die afweken van het oude grensverloop dat tot 1967 werd gehanteerd. Meestal ging om het gelijktrekken van gebiedsgrenzen met de actuele infrastructuur, zoals wegen, kanalen, beken en dergelijke. Het kaartje laat zien op welke locaties de verschillen optreden.

- **De Bundertjes.** Ter hoogte van De Bundertjes liep de oude grens tussen Helmond en Aarle-Rixtel over de Oude Aa (Gulden Aa). Als gevolg van de annexatie van het gebied Overbrug kwam het gehele gebied van de Bundertjes in Helmond te liggen. In de CBS-indeling werd de grenslijn tussen Overbrug en Helmond-Noord verlegd van de Aa naar de Zuid-Willemsvaart.
- **Scheidijk / Nieuwe Aa.** De oostelijke grens tussen Helmond en Bakel liep oorspronkelijk over de Scheidijk en enkele andere paden. In de CBS-indeling werd deze grens verlegd naar de loop van de Nieuwe Aa. Hierdoor werden delen van 'oud' Helmond toebedeeld aan de nieuwe wijken Rijpelberg en Brouwhuis.
- **Eenselaar / Hortsedijk.** In de CBS-indeling was de Goorloop gekozen als grenslijn tussen oud Helmond en Stiphout (i.p.v. de Stiphoutse Loop). Hierdoor werd het oorspronkelijk Helmondse gebied Eenselaar ingedeeld bij Stiphout, evenals de zone tussen de Goorloop en de Hortsedijk.
- **Schooten.** De oorspronkelijke grens tussen Stiphout en Mierlo liep over de Schootense Loop; In de CBS-indeling werd de grens verlegd naar het tracé van de autoweg naar Eindhoven (gerealiseerd in 1973). Hierdoor kwam het gebied Schooten met de oude steenfabriek binnen de wijkgrenzen van Stiphout te liggen.
- **Rietbeemd.** Aan de zuidzijde van de stad werd 'oud' Helmond in de CBS-indeling uitgebreid met het gebied Rietbeemd. Dit agrarische gebied bestond uit delen die geannexieerd waren van Mierlo en Someren (Varenschut).

In de meeste gevallen zijn de hier genoemde grenswijzigingen onverkort overgenomen in de later ontwikkelde gebiedsindelingen. Het ging immers om rationele gebiedsafrondingen die de helderheid en doelmatigheid van de binnengrenzen ten goede kwamen.

Volkstelling-indeling 1971: verschillen met oude gemeentegrenzen (1967)

3. Binnengrenzen: Onderzoek en Statistiek

§ 3.1 Opzet nieuwe gemeentelijke gebiedsindeling

In het voorgaande werd geschetst hoe de Volkstelling 1971 een omstreden gebiedsindeling opleverde met bruikbare en minder bruikbare onderdelen. De inbreng van Onderzoek en Statistiek zou zich vooral gaan richten op het verbeteren van de onbruikbare onderdelen, meer concreet: het opsplitsen van de centrale stad in logisch samenhangende delen.

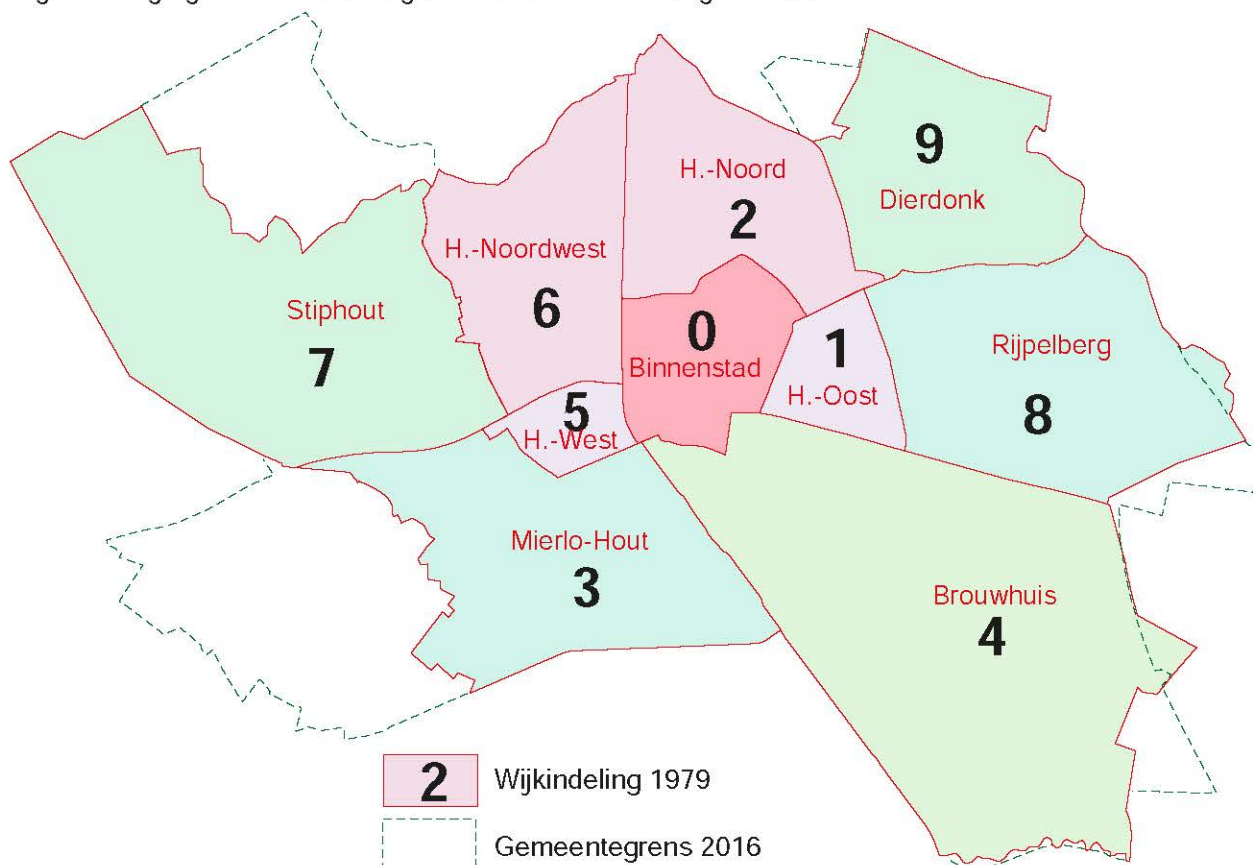
Bij de opdracht om een nieuwe gemeentelijke gebiedsindeling te ontwikkelen stonden de praktische bruikbaarheid en toekomstbestendigheid voorop; daarnaast moest de nieuwe indeling ook volledig herleidbaar zijn naar de oude indeling van de Volkstelling. Om deze tegengestelde eisen met elkaar te verenigen werd de stad in eerste instantie opgedeeld in 95 kleine deelgebieden. Deze zogenaamde subbuurten⁴ waren bedoeld als bouwstenen die vervolgens in elke gewenste keuze met elkaar gecombineerd konden worden. De subbuurten vormden het derde en onderste niveau van de nieuwe gebiedsindeling; combinaties van meerdere subbuurten vormden het tweede niveau: de buurten. Het eerste en bovenste niveau - de wijken - bestond uit combinaties van meerde buurten.

Aanvankelijk (periode 1975 -1978) werd het nieuwe systeem gehanteerd als een nadere uitwerking van de bestaande CBS-indeling. De onhandige wijkindeling werd weliswaar intact gelaten, maar het accent werd verschoven naar het tweede niveau: de beter bruikbare buurtindeling. In overzichten werden cijfers alleen nog gepresenteerd op het gecombineerde wijk- en buurtniveau.

§ 3.2 Voorstel 1979

De aanwijzing van Helmond tot Groeistad (1976) bracht, vooral in de eerste jaren, een nieuwe dynamiek in het gemeentelijke apparaat; er moest heel veel tegelijk worden aangepakt en er moesten knopen worden doorgehakt. De stad had behoefte aan strakke, goed geordende informatiestructuren en één daarvan was de gemeentelijke gebiedsindeling.

De 'erfenis' uit de Volkstellingsperiode werd enkele jaren na de aanwijzing tot Groeistad definitief ter zijde geschoven om plaats te maken voor een evenwichtige, toekomstgerichte wijkindeling, die rekening hield met de nieuwe groeistadwijken. Het is deze indeling, die met ingang van 1979 werd geïntroduceerd, die ook ten grondslag ligt aan de indeling die anno 2016 wordt gehanteerd.

4 Subbuurtindeling

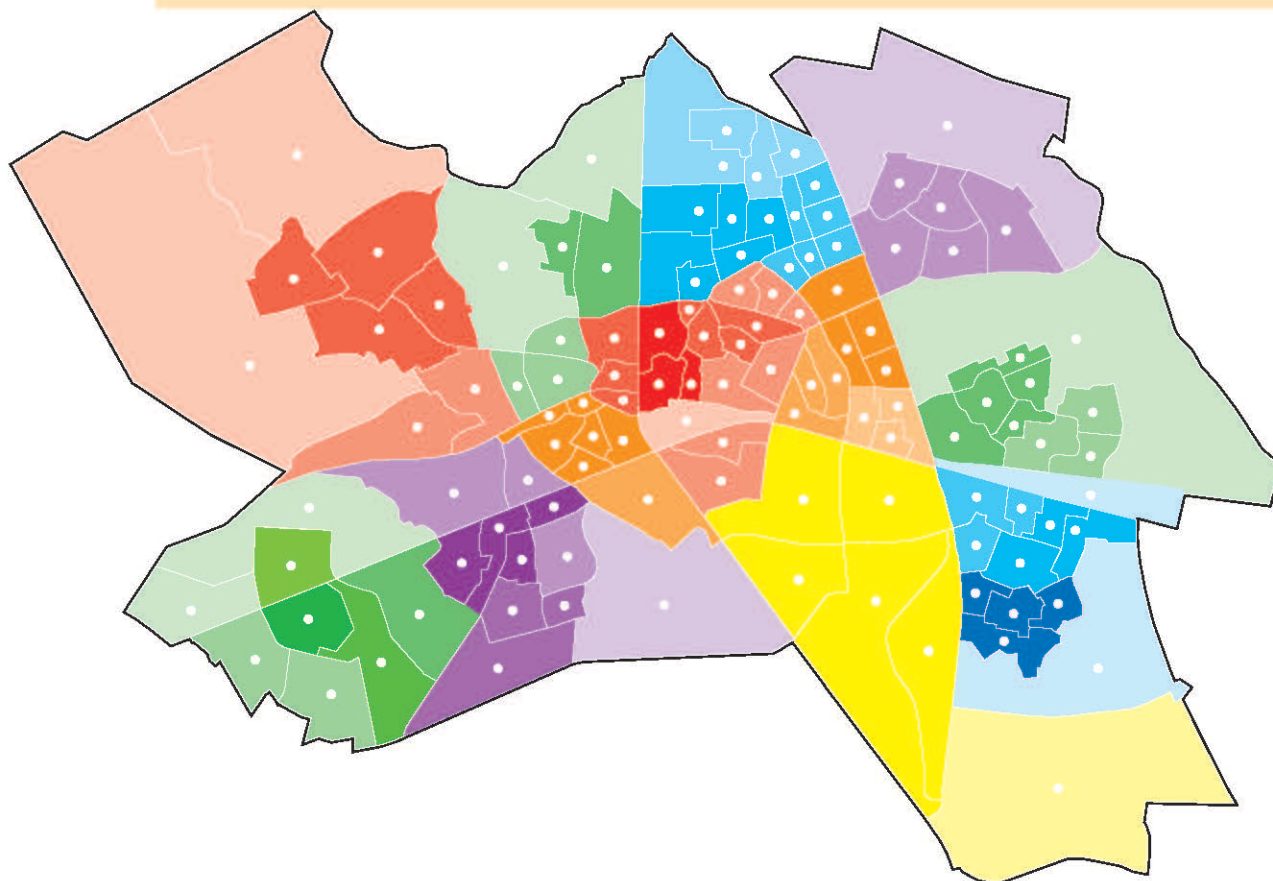
De subbuurten, die in 1975 geïntroduceerd werden, zijn een belangrijk hulpmiddel geweest voor de vertaalslag tussen Volkstellingsindeling en latere indelingen; de subbuurten kunnen ook beschouwd worden als de bouwstenen voor vorming van wijken en buurten. Het uitgangspunt bij het afbakenen van de subbuurten was de ruimtelijke en sociale samenhang op 'microniveau'. Aanvankelijk bestond deze onderste informatielaag uit 95 eenheden; in de loop der jaren groeide het aantal naar 116 stuks.

De subbuurtindeling was, in tegenstelling tot de wijk- en buurtindeling - die ook met landelijke en provinciale instanties gedeeld werden - een puur interne Helmondse aangelegenheid.

De subbuurten zijn in de loop van hun geschiedenis vooral gebruikt om te kunnen inzoomen op sociale vraagstukken in het binnenstedelijk gebied. In het kader van het Grote Stedenbeleid (eind jaren '90) zijn de subbuurten bijvoorbeeld gebruikt bij het afbakenen van zogenaamde 'Aandachtsgebieden' in de Binnenstad, Helmond-West en Helmond Noordoost. In de periode dat Onderzoek en Statistiek betrokken was bij de organisatie van verkiezingen werd de subbuurtindeling ook gebruikt bij de samenstelling van de stemdistricten.

De kracht van de subbuurten - kleinschaligheid bij het signaleren van problemen - was tegelijkertijd ook hun zwakte: door het uitvergroten van problemen ontstond ook het risico op het stigmatiseren van kleine woongebieden.

Na het opheffen van de subbuurten als een aparte informatielaag in de gemeentelijke gebiedsindeling (2003) zijn deze nog een aantal jaren in gebruik gebleven als een specifiek registratiesysteem van de Helmondse politie (onder de naam: 'Politiebuurten').

- De belangrijkste uitgangspunten voor de nieuwe gebiedsindeling waren:
- Ruimtelijke, sociale en historische samenhang;
- Werkbare schaalgrootte van de wijken (niet te groot, niet te klein);
- Duidelijke, herkenbare grenzen (bij voorkeur over hoofdwegen, kanaal, spoorlijn);
- Waar mogelijk continuïteit met de indeling van de Volkstelling.

De nieuwe wijkindeling verdeelde Helmond in 10 wijken, waarvan 5 in het 'oude' Helmond en 5 in de geannexeerde gebieden.

Opdeling centrale stad

Bij de opdeling van de centrale stad was het afbakenen van de grens tussen de Binnenstad en de aangrenzende wijken de lastigste opgave.

Zoals gebruikelijk in een stedelijk occupatieproces (zie bijlage 2) heeft ook Helmond zich vanuit een centraal punt naar buiten toe ontwikkeld. Alle (latere) buitenwijken in de centrale stad zijn dus ooit begonnen als organische uitbreidingen van de bestaande stad. Maar waar hield anno jaren '70 de Binnenstad op en waar begonnen de buitenwijken?

Als vertrekpunt bij het definiëren van de Binnenstad werd in principe uitgegaan van het vooroorlogse bebouwde gebied, met daarin de concentratie van stedelijke voorzieningen. In een aantal zones aan de randen van de Binnenstad moesten echter – soms omstreden - keuzes gemaakt worden.

- Aan de **westzijde** vormde de Zuid-Willemsvaart een voor de hand liggende grens; wel kwamen hierdoor de Steenweg en de Kromme Steenweg buiten de Binnenstad te liggen.
- Aan de **noordzijde** werd gekozen voor het tracé van Oostende, Uiverlaan en Wethouder Ebbenlaan. Een alternatieve grenslijn over de zuidelijker gelegen Willem Prinzenstraat werd na enige discussie verworpen. Qua bouwstijl en bouwperiode vertoonde de tussenliggende Leonardusbuurt immers toch meer samenhang met de Binnenstad dan met Helmond-Noord.
- Aan de **oostzijde** was het kiezen van een grenslijn nog lastiger. Het volgen van de rondweg (Weth. Van Wellaan) zou betekenen dat de buurt Beisterveld binnen de wijkgrens zou vallen. Hierdoor zou er van het overige deel van Helmond-Oost eigenlijk te weinig overblijven om van een volwaardige wijk te spreken. Aspecten als bouwperiode en bebouwingsdichtheid pleitten evenmin voor aansluiting van Beisterveld bij de Binnenstad. Om die reden werd de wijkgrens getrokken over de Burgemeester van Houtlaan.
- Aan de **zuidzijde** vormde de spoorlijn een duidelijke barrière met het aangrenzende industrieterrein. Een grens parallel aan de spoorlijn zou echter ook de Annabuurt van de Binnenstad afsnijden. Om dat te voorkomen werd de zuidgrens van de Binnenstad over de Hoogeindsestraat gelegd (in navolging van de CBS-indeling).

Overige wijken in de centrale stad

Het opdelen van het overige deel van de centrale stad was, na het afbakenen van de Binnenstad, een betrekkelijk eenvoudige stap. Gekozen werd voor een opsplitsing van het resterende gebied in 4 wijken: 2 ten oosten van het kanaal en 2 ten westen daarvan. Tot dan toe werd 'oud Helmond' eigenlijk nog vooral als één aaneengesloten stedelijk gebied beschouwd, waaraan steeds weer nieuwe schillen werden toegevoegd. Begrippen als buurten en wijken bestonden natuurlijk wel, maar niet in de vorm van duidelijk gedefinieerde afbakeningen. Ook de concrete stap naar het ordenen van buurten in samenhangende wijken was tot dan toe nog niet gezet.

Met de introductie van de nieuwe gebiedsindeling heeft Onderzoek en Statistiek in feite een logisch fundament gelegd onder de uitsplitsing van de centrale stad in 5 herkenbare, nauwkeurig gedefinieerde wijken, te weten: de Binnenstad, Helmond-Oost, Helmond-Noord, Helmond-West en Helmond-Noordwest.

De wijken ten oosten van het kanaal, Noord en Oost, vormden op zich samenhangende, herkenbare en robuuste deelgebieden; de wijken ten westen van het kanaal waren daarentegen wat inwonertal betreft aan de kleine kant. Qua grootte lag het samenvoegen tot één westelijk gebied voor de hand, maar dit stuitte op weerstand vanwege het sterke contrast tussen de sociaal-economische kenmerken van beide gebieden. Aan de westzijde van het kanaal werd daarom toch gekozen voor de vorming van 2 relatief kleine wijken.

De onderlinge grenzen tussen de stedelijke wijken werden als volgt bepaald:

- **Helmond-Noord - Helmond-Oost.** De open zone van de sportvelden op De Braak vormen een 'natuurlijke' scheiding tussen de wijken Noord en Oost. Aanvankelijk werd de grens getrokken over de Bakelse dijk, waardoor De Braak, met inbegrip van de noordelijke wand van de Bakelsedijk, in Helmond-Noord lag. In 1987 werd de grens verlegd naar de Rembrandtlaan, zodat het sportcomplex in Helmond-Oost kwam te liggen.
- **Helmond-West - Helmond-Noordwest.** Van oudsher vormde de Mierloseweg de scheiding tussen de volkswijk 'Het Haagje' en de villawijk ten noorden daarvan. Door de aanleg van de Europaweg/Traverse ontstond een nieuwe situatie waarbij de zuidelijke strook van de villawijk werd afgesneden. De nieuwe verkeersroute vormde uiteraard een meer voor de hand liggende grenslijn tussen beide wijken.

Opdeling buitenwijken

In het voorstel van 1979 werden de grenzen tussen de buitenwijken in grote lijnen overgenomen van de indeling van de Volkstelling. Kenmerkend voor deze indeling was de voorkeur voor fysieke elementen in het landschap (hoofdwegen, spoorlijn, kanaal). In sommige gevallen werden in de nieuwe opzet grenzen verlegd op grond van aanstaande stedenbouwkundige ontwikkelingen of vanwege historische aspecten. De belangrijkste veranderingen in het buitengebied betroffen:

- De wijk 'Buitengebied' werd opgeven; van de twee separate gebiedsdelen (Overbrug en Dierdonk) werd Overbrug toegevoegd aan Helmond-Noordwest; het gebied Dierdonk ging, met het oog op toekomstige bouwplannen, verder als een zelfstandige wijk;
- Het gebied Houtsdonk werd samengevoegd met Mierlo-Hout; na een discussie over historische samenhang (met Helmond-west) en geografische samenhang (met Mierlo-Hout) werd aan het laatstgenoemde argument de voorkeur gegeven;
- Het industriegebied Hoogeind werd samengevoegd met Brouwhuis. Aangezien er voor het dunbevolkte Hoogeind geen eigen wijkcode meer beschikbaar was, werd hier gekozen voor een combinatie met het aangrenzende Brouwhuis;
- Het gebied De Eenselaar werd, op grond van historische overwegingen, ingedeeld bij Helmond-Noordwest.

Terugblikkend kan de nieuwe gebiedsindeling van 1979 worden gekenschetst als een belangrijk ordeningsmoment in de gemeentelijke administratie. De indeling was evenwichtiger en sloot beter aan op de sociale en geografische realiteit dan zijn voorgangers. Voor het eerst werd de gebiedsindeling ook in alle toenmalige geautomatiseerde basisbestanden geïntegreerd⁵, waardoor de bruikbaarheid, ook voor niet-gemeentelijk instanties, aanzienlijk werd vergroot.

Buiten de gemeente werd de nieuwe gebiedsindeling ook verankerd in de basisbestanden van het CBS en van de provincie Noord-Brabant.

⁵ De wijk- en buurtgrenzen liepen oorspronkelijk over de as van de weg, omdat het in de meeste toepassingen voldoende was om alleen de adressen aan weerszijden van een grenslijn van elkaar te kunnen onderscheiden. Voor bepaalde gebruikers zoals beheerafdelingen, die zich met fysieke aspecten van gebieden bezighielden, moest het grensverloop echter veel nauwkeuriger worden vastgelegd. Met het oog hierop werd door de afdeling Geo-Informatie in 2002 een vertaalslag gemaakt naar het operationele niveau. Alle beheerobjecten, zoals percelen, wegvakken en ondergrondse infrastructuur werden met exacte coördinaten in het systeem ingevoerd.

§ 3.3 Aanpassingen tussen 1980 en 2002

Na de invoering van de nieuwe gebiedsindeling bleef de opzet op hooflijnen jarenlang ongewijzigd. Op detailniveau was er wel enkele keren sprake van kleinere wijzigingen. Vanaf 1995 werd het systeem enkele keren aangepast vanwege de eerder besproken grenswijzigingen. In onderstaande tabel worden de veranderingen uit deze periode samengevat.

Jaar	Wijk	(grens)-wijziging	Toelichting
1982	Mierlo-Hout	de naam Mierlo-Hout wordt veranderd in 't Hout	zie § 4.3
1984	Helmond-Oost Helmond-Noord	de oostelijke grens van deze wijken, die tot dan toe parallel liep met de Nieuwe Aa, wordt verlegd naar het tracé van de toekomstige kanaalomlegging.	Deze aanpassing liep enkele jaren vooruit op de feitelijke aanleg van het nieuwe kanaal (1992); er waren geen consequenties voor inwoners of adressen
1987	Helmond-Oost Helmond-Noord	Sportcomplex De Braak ingedeeld bij H.-Oost i.p.v. H.-Noord	
1995	't Hout	Brandevoort wordt door Mierlo overgedragen aan Helmond. Het gebied wordt als buurt opgenomen in 't Hout.	In het systeem van 10 wijken was geen code meer beschikbaar voor een nieuwe wijk. Daarom wordt Brandevoort voorlopig* als een nieuwe buurt toegevoegd aan de wijk 't Hout.
1997	Stiphout Dierdonk Rijpelberg Brouwhuis	Gebiedsafrondingen met Aarle-Rixtel, Deurne en Asten worden als volgt in de gebiedsindeling opgenomen: Geeneind bij Stiphout, Wolfspuit bij Dierdonk, Deurneseweg bij Rijpelberg, Astense aa bij Brouwhuis. De aan Deurne afgestane gebieden worden respectievelijk in mindering gebracht bij Rijpelberg (Oude Aa) en bij Brouwhuis (Vlierdensedijk)	Van de geannexeerde gebieden had alleen Geeneind een substantieel aantal inwoners (127); de overige gebieden hadden gezamenlijk ca. 50 inwoners.
1999	Brouwhuis	Door een grenscorrectie met Deurne wordt Helmond uitgebreid met het 'BZOB'-bos; het gebied wordt toegevoegd aan de wijk Brouwhuis.	Dit bosgebied was onbewoond

* Deze voorlopige oplossing had alles te maken met de toenmalige verwachting dat uiteindelijk de gehele gemeente Mierlo geannexeerd zou worden. In § 1.2 werd al aangegeven dat er in deze periode concrete bestuurlijke plannen in de maak waren om Mierlo bij Helmond te voegen. Een grondige herziening van de gebiedsindeling werd dan ook steeds weer uitgesteld in afwachting van een aanstaande annexatie (zie bijlage 1).

§ 3.4 Herziening gemeentelijke gebiedsindeling 2003

Vanaf in de tweede helft van de jaren '90 werden signalen zichtbaar dat de 'rek' uit de bestaande gebiedsindeling begon raken. Het systeem met de tien wijken paste, door de snelle uitbreiding van Helmond, niet meer adequaat op de stad. Met name de positie van Brandevoort, als toekomstige grote bouwlocatie, zou op den duur onhoudbaar worden. Het wachten op een urgente aanleiding om het systeem op de schop te nemen (de annexatie van Mierlo), bleek uiteindelijk vergeefs. Vervolgens kwam er alsnog een aanleiding uit onverwachte hoek.

In de loop van 2002 werd duidelijk dat verplichte aanpassingen in de gemeentelijk basisadministratie (GBA) consequenties zouden hebben voor het bestaande systeem van wijken, buurten en subbuurten. Het GBA ging namelijk over op nieuw landelijk format voor geautomatiseerde gegevensuitwisseling (STUF-BG), dat bij de registratie van adressen slechts twee geografische indelingsniveaus kon toekennen.

De Helmondse gebiedsindeling moest dus op een nieuwe leest worden geschoeid: van drie naar twee indelingsniveaus⁶.

Het lag daarbij voor de hand dat de 'onderste' indelingslaag – de fijnmazige indeling van de subbuurten – uit het systeem moest worden gehaald. De subbuurten (inmiddels 116) vormden feitelijk een 'extra' indelingslaag, die niet in de pas liep met de landelijke maatvoering voor statistische gebieden en – in tegenstelling tot de wijken en buurten – ook niet door het CBS ondersteund werd. Nu het niet langer mogelijk bleek om de subbuurten als een aparte registratielaag te handhaven, werd voorgesteld om dit minst gangbare indelingsniveau te laten vervallen.

Nieuwe geografische opzet

Dat het systeem om technische redenen toch al op de schop moest, bood natuurlijk ook de perfecte aanleiding om de geografische opzet van de gebiedsindeling aan te passen. Een aantal al langer wenselijk geachte 'reparaties' in de begrenzing konden nu in één keer, gelijktijdig met de overgang naar de nieuwe codering, worden doorgevoerd.

Om de continuïteit van de gebiedsindeling zoveel mogelijk in stand te houden, werden alleen de meest noodzakelijke grenscorrecties voorgesteld.

Uitbreiding Binnenstad

De meest ingrijpende wijzigingen hadden betrekking op de afbakening van de Binnenstad. De voorgestelde uitbreidingen van de Binnenstad, met gebieden die tot dan toe nog deel uitmaakten van de wijken Helmond-West, Helmond-Noordwest en Brouwhuis (Hoogeind), kwamen voort uit een andere perceptie op het centrum. Het westelijke deel van de centrale kanaalzone, met het Boscotondo-terrein en de Steenweg en omgeving, behoorden volgens deze visie integraal tot het centrum van de stad. Hetzelfde gold voor de nieuwe ontwikkelingen op het Hatéma-terrein (Suytkade), dat stedenbouwkundig geïntegreerd zou worden met de Annabuurt en het Stationsgebied.

De westelijke en de zuidelijke uitbreidingen van de Binnenstad zouden als nieuwe buurten worden opgenomen onder de benamingen van 'Steenweg en omgeving' en 'Annabuurt/Suytkade'. De vergrote Binnenstad werd in het zuidwesten begrensd door de Churchillaan en de Insteekhaven en in het noordwesten door de Julianalaan, Wesselmanlaan, Prins Hendriklaan en Eikendreef.

Nieuwe wijken

De nieuwe wijze van coderen maakte het mogelijk om twee nieuwe wijken toe te voegen, te weten: Brandevoort en Industriegebied Zuid.

- **Brandevoort.** Dit gebied was tot dan toe een buurt in de wijk 't Hout omdat in het bestaande coderings-systeem geen positie meer beschikbaar was voor nieuwe wijken. Dankzij de omcodering kon deze omvangrijke nieuwbouwlocatie alsnog als een op zichzelfstaande wijk worden opgenomen.
- **Industriegebied Zuid.** Ook dit gebied was tot nu toe door 'gebrek aan beter' gekoppeld aan een andere wijk (Brouwhuis), terwijl het qua functie, omvang en situering duidelijk als een op zich zelfstaand geheel moest worden beschouwd. In de nieuwe opzet kon ook het industriegebied als aparte wijk worden opgenomen.

Nieuwe wijknaam

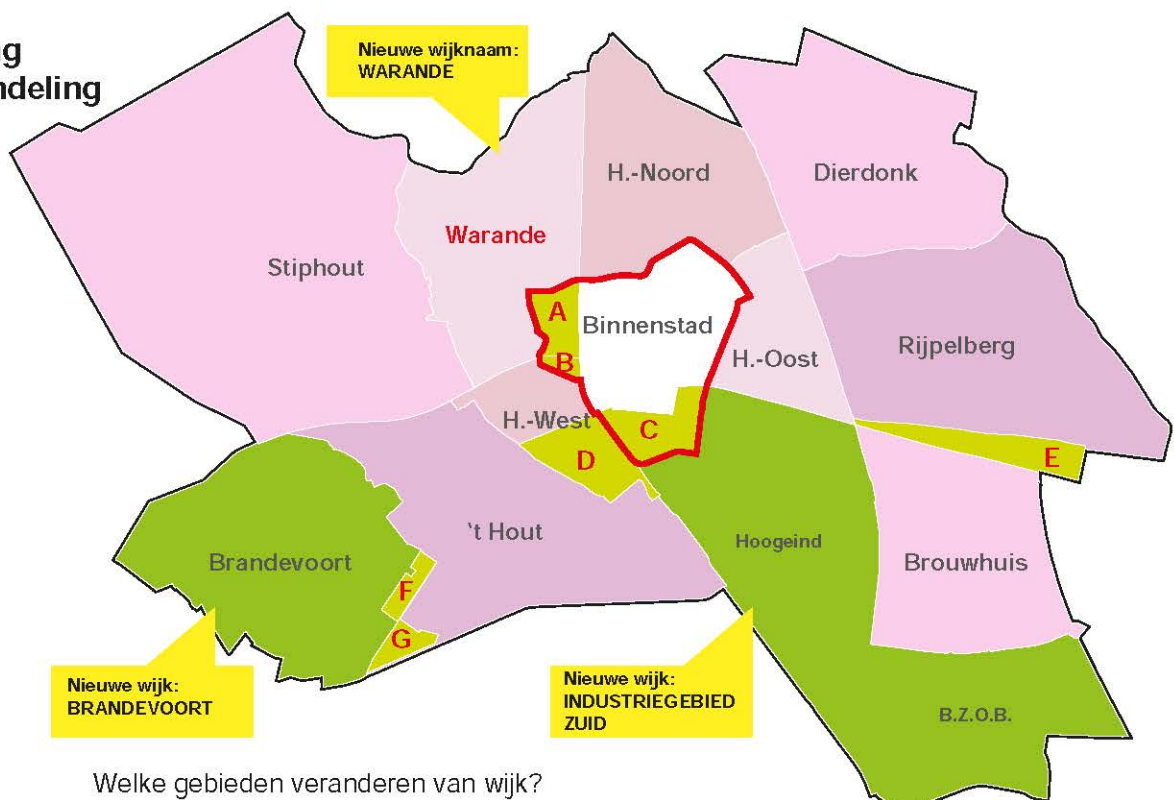
- **Warande.** Dit werd de nieuwe naam voor de reeds bestaande wijk Helmond-Noordwest. Verondersteld werd dat de ingeburgerde topografische naam 'Warande' meer herkenning zou oproepen dan de weinig tot de verbeelding sprekende aanduiding 'Noordwest'.

Overige grenscorrecties

Naast de eerder vermelde grenswijzigingen werden er ook nog een drietal kleinere correcties voorgesteld elders in de stad. Het ging daarbij respectievelijk om het Middengebied tussen de spoorlijn en de Deurneseweg, het gebied Houtsdonk en een zone aan weerszijden van de Geldropseweg.

- Het **Middengebied** (tot dan toe: Rijpelberg) werd ingedeeld bij Brouwhuis. Het betrof hier een voorzieningszone die functioneerde voor beide wijken. Het gebied vertoonde echter een grotere functionele samenhang met Brouwhuis dan met Rijpelberg. Uit reacties was gebleken dat de Deurneseweg als een sterkere barrière werd ervaren dan de (ondertunnelde) spoorlijn. Qua consistentie pleitten de benaming van de voorstadshalte 'Brouwhuis' en die van de residentie 'Brouwhorst' eveneens voor toevoeging van dit gebied aan de wijk Brouwhuis.
- Het gebied **Houtsdonk** (tot dan toe: 't Hout), begrensd door de spoorlijn, de Goorloop en de Zuid-Willemsvaart, maakte historisch gezien deel uit van oud Helmond. Het gebied was ook sterker georiënteerd op Helmond-West dan op 't Hout; zo zijn bijvoorbeeld de huurwoningcomplexen in Houtsdonk ontwikkeld door de voormalige woningbouwvereniging Helmond-West. Op grond van de sociale oriëntatie op Helmond-West werd voorgesteld het gebied aan deze wijk toe te voegen. De contour van het oorspronkelijke Helmond (van vóór 1968) werd hierdoor weer grotendeels herkenbaar in de wijkindeling.
- **Zone Geldropseweg**: dit betrof een beperkte grenscorrectie tussen de wijken Brandevoort en 't Hout. De bestaande scheidslijn, die bestond uit de voormalige gemeentegrens tussen Helmond en Mierlo, liep deels ten oosten en deels ten westen van de Geldropseweg. In het voorstel werd de nieuwe grens gelijk getrokken met de Geldropseweg, vanaf de Antoniusweg tot aan het viaduct over het Eindhovens Kanaal. De bestaande grens door de groene bufferzone bleef gehandhaafd.

Herziening gebiedsindeling 2003

Welke gebieden veranderen van wijk?

A. Steenweg e.o.	(van Noordwest naar Binnenstad)
B. Boscotondoterrein	(van West naar Binnenstad)
C. Suytkade	(van Brouwhuis naar Binnenstad)
D. Houtsdonk	(van 't Hout naar West)
E. Middengebied	(van Rijpelberg naar Brouwhuis)
F. westzijde Geldropseweg	(van 't Hout naar Brandevoort)
G. oostzijde Geldropseweg	(van Brandevoort naar 't Hout)

Overzicht wijzigingen 2003 ten opzichte van 1979

Wijk	Oude code	Nieuwe code	Grens-wijziging	+ = aan de wijk toegevoegd + = van de wijk afgesplitst
Binnenstad	0	10	Ja	+ Boscotondo-terrein + Steenweg en omgeving + Kanaalzone - West + Hatema -terrein (Suytkade)
Helmond-Oost	1	11	Nee	
Helmond-Noord	2	12	Nee	
't Hout	3	13	Ja	- Houtsdonk + Oostzijde Geldropseweg - Westzijde Geldropseweg
Brouwhuis	4	14	Ja	+ Middengebied Deurneseweg / spoorlijn - Hoogeind - BZOB - Hatema-terrein (Suytkade)
Helmond-West	5	15	Ja	+ Houtsdonk - Boscotondo-terrein
Warande (Helmond-Noordwest)	6	16	Ja	- Steenweg en omgeving - Kanaalzone West
Stiphout	7	17	Nee	
Rijpelberg	8	18	Ja	- Middengebied Deurneseweg / spoorlijn
Dierdonk	9	19	Nee	
NIEUWE WIJKEN				
Brandevoort	38	21	ja	+ Westzijde Geldropseweg - Oostzijde Geldropseweg
Industriegebied Zuid	43/48	29	ja	+ Hoogeind + BZOB

Buurtindeling

Het tweede niveau van de nieuwe gebiedsindeling bestond uit 42 buurten. Om het wegvallen van de subbuurten te compenseren was de buurtindeling, vooral in de meer stedelijke wijken, iets fijnmaziger opgezet dan voorheen. De buurten in de bebouwde kom bevatten gemiddeld meer dan 1.000 adressen per buurt. In de 'lege' buurten in het buitengebied was het gemiddeld aantal adressen uiteraard veel lager (minder dan 40).

⁶ Het nieuwe coderingssysteem is gebaseerd op een 4-cijferige code. De wijken worden onderscheiden met de eerste 2 posities; de buurten moeten altijd met de volledige 4 posities worden aangeduid.

Een voorbeeld:

wijkcode **1902**
buurtcode

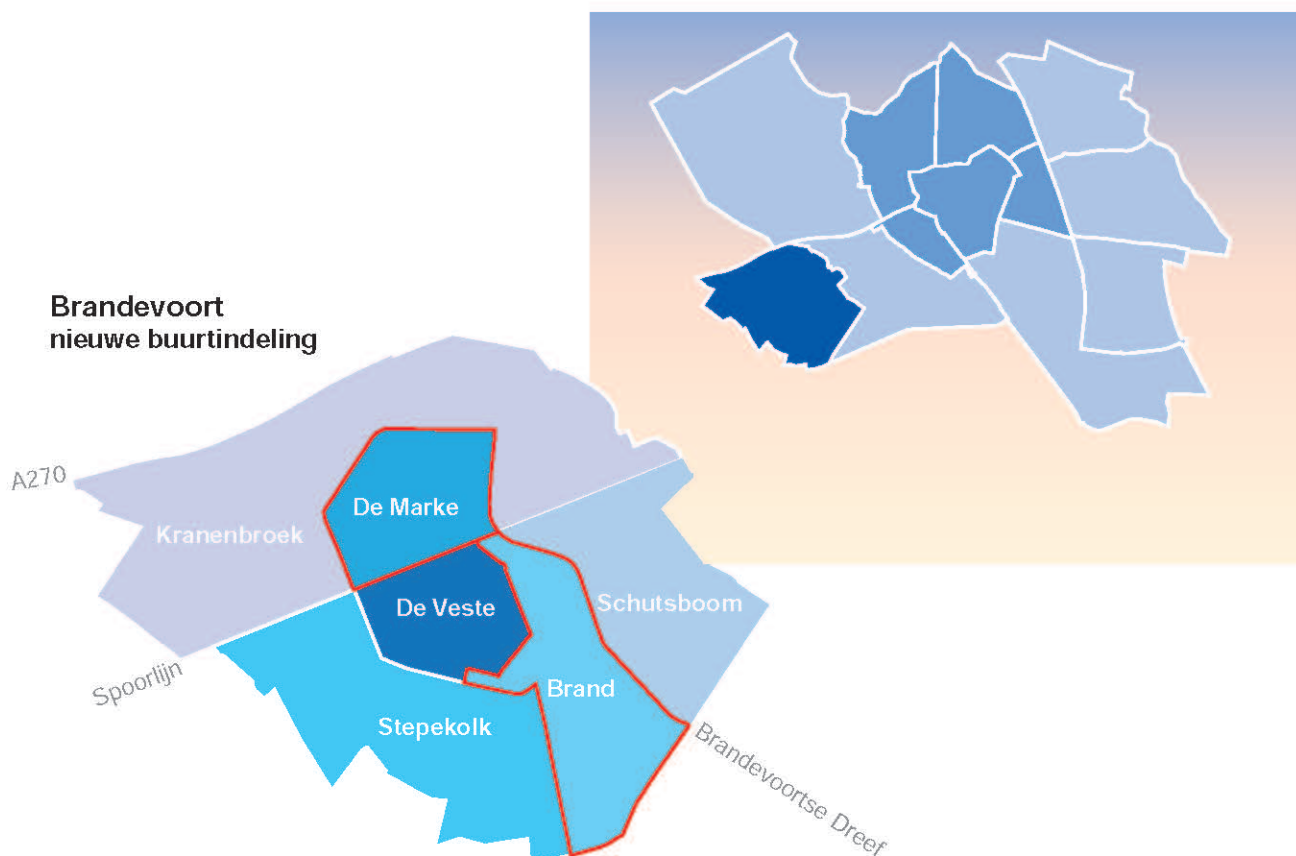
§ 3.5 Aanpassing 2013: buurtindeling Brandevoort

Al in het eerste decennium na de invoering van de herziene gebiedsindeling werd duidelijk dat door de snelle groei van Brandevoort een bijstelling in de buurtindeling nodig was. Het bouwtempo in deze wijk verliep de eerste jaren sneller dan was verwacht. Bij de opzet van buurten in Brandevoort was er voor gekozen om nieuwe buurten toe te voegen indien de ontwikkeling van de verschillende deelplannen daar aanleiding toe gaf.

Toen anno 2013 de ontwikkeling van het deelplan 'De Marke' in gang werd gezet, was het moment aangebroken om de buurtindeling van Brandevoort op te schalen. Aan de bestaande 4 buurten zouden 2 nieuwe buurten worden toegevoegd, door delen van bestaande buurten af te splitsen.

- Voorgesteld werd het gebied ten noorden van de spoorlijn te splitsen in een centrumgebied 'De Marke' en een restgebied 'Kranenbroek'. De Marke was opgezet als een gebied met hogere dichtheden en centrumfuncties, vergelijkbaar met De Veste. Zowel de omvang als de typering van het gebied rechtvaardigden een eigen afbakening in de gemeentelijke buurtindeling.
- Een tweede aandachtspunt betrof de buurt Schutsboom, die qua bevolkingsomvang sterk uit de toon begon te vallen ten opzichte van de overige buurten. Voorgesteld werd om in deze buurt het gebied 'Brand' ten westen van de Brandevoortse Dreef af te splitsen.

Na invoering van dit voorstel bestond de wijk Brandevoort (13.000 inwoners in 2030) uit 6 buurten, te weten: De Veste, Brand, Schutsboom, Stepekolk, De Marke en Kranenbroek. Het totaal aantal buurten in Helmond kwam daarmee op 44.

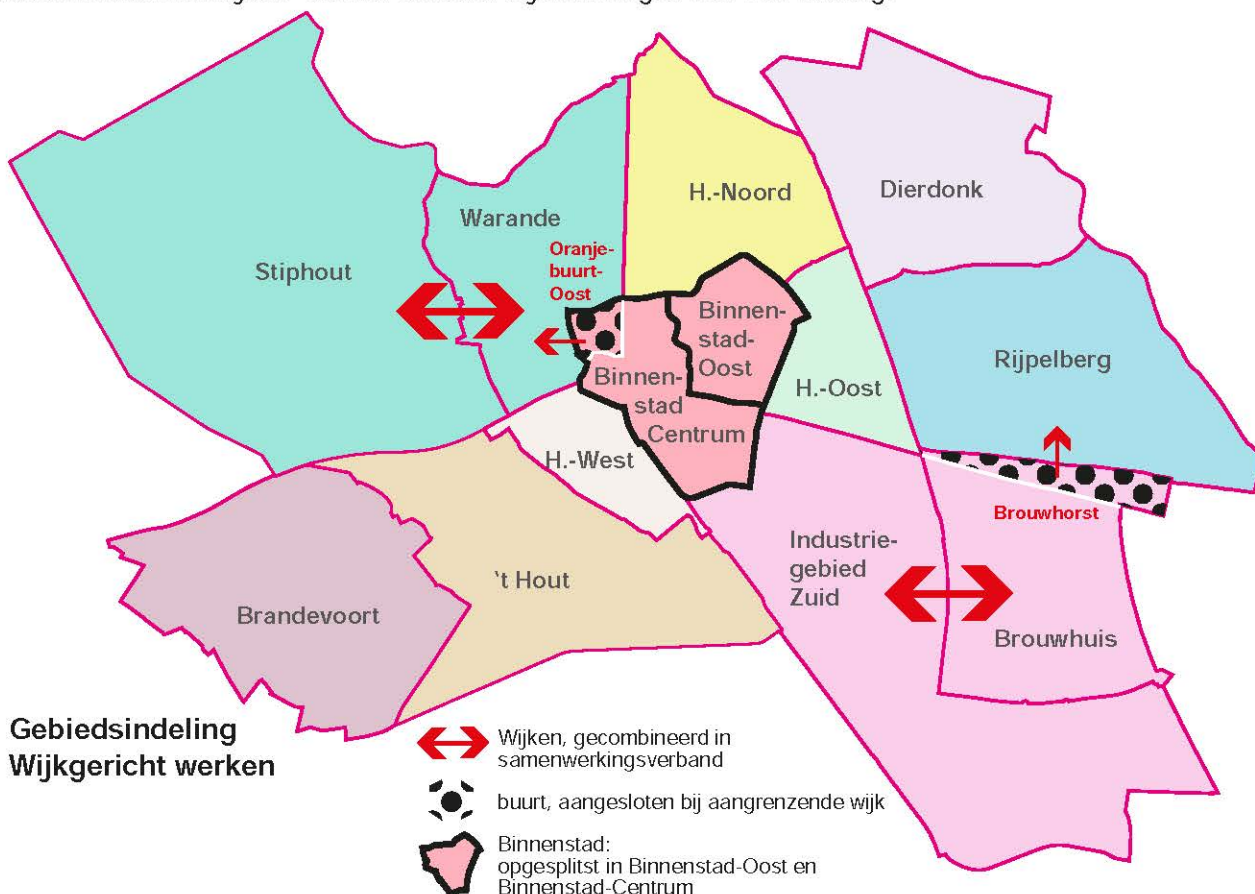
§ 3.6 Afwijkende toepassingen

De gemeentelijke wijkindeling is geen wondermiddel dat perfect past op elk vraagstuk. Er kunnen goede redenen zijn om eigen, afwijkende indelingen toe te passen en het systeem biedt daar ook alle ruimte toe. Zolang men gebruik maakt van de door het systeem gedefinieerde 'bouwstenen' - 12 wijken en 44 buurten - heeft men als gebruiker toegang tot een breed scala aan betrouwbare en actuele statistische data. Een bekend voorbeeld van een specifieke toepassing is het 'Wijkgericht werken' waarin de gemeente samenwerkt en communiceert met de wijkbewoners. Ten behoeve van de bewonersparticipatie hanteert men al geruime tijd een aangepaste indeling, waarin de Binnenstad is opgesplitst in een deel Binnenstad-Oost (accent op wonen) en een deel Binnenstad-Centrum (accent op gemengde functies). Verder zijn de wijken Warande en Industriegebied Zuid – vanwege het ontbreken van voldoende draagvlak – gecombineerd met aangrenzende wijken (resp. Stiphout en Brouwhuis). Tenslotte is ook op buurt-niveau sprake van twee afwijkende combinaties:

- het gebied Brouwhorst tussen de Deurneseweg en de spoorlijn, dat deel uit maakt van Brouwhuis, is ten behoeve van het wijkgericht werken aangesloten bij Rijpelberg.
- De Oranjebuurt Oost (Binnenstad) is op een vergelijkbare manier ondergebracht bij de wijkcombinatie Stiphout / Warande.

Op deze manier krijgt de samenwerking op het vlak van wijkgericht werken de ruimte, zonder dat daarvoor het moeizame traject van verleggen van de wijkgrenzen hoeft te worden afgelegd ⁷.

Een heldere, eenduidige communicatie over de wijze waarop de grenzen van eigen wijkbuurtcombinaties afwijken van de officiële wijkindeling is wel van belang.

⁷ Gelet op de vele gebruikers en de systemen waarin de gebiedsindeling is geïncorporeerd, is het aanbrengen van wijzigingen in de wijk- en buurtgrenzen een complexe onderneming, die niet lichtvaardig moet worden opgevat. Naast het verstoren van de continuïteit van statistische tijdreeksen zijn er ook tal van organisatorische en juridische complicaties in het geding (o.a. vergunningen). Tevens moet bedacht worden dat aanpassingen ten faveure van sommige betrokkenen, bij andere gebruikers mogelijk juist op bezwaren zullen stuiten.

4 Naamgeving

Naamgeving is belangrijk, zeker als het om blijvende elementen in de stad gaat, zoals wijken, buurten of infrastructuur. Een goede naam blijft beklift en roept de juiste associaties op. Een verkeerde naam doet het tegenovergestelde en leidt tot misverstanden in de communicatie. In dit hoofdstuk worden enkele van de meest in het oogspringende 'schuurplekken' van commentaar voorzien.

§ 4.1. Typering wijknamen

De Helmondse wijk- buurtnamen zijn te typeren als een 'mix' vanuit verschillende achtergronden. De meeste namen zijn afkomstig vanuit een historische context, andere daarentegen zijn betrekkelijk recent 'verzonnen' omdat er geen historische context voor handen was (zoals bijvoorbeeld Suytkade).

- **Historisch topografisch:**

- oorspronkelijke plaatsnamen: Helmond, Stiphout, 't Hout, Brouwhuis;
- landschappelijke elementen: Rijpelberg (buurtschap), Dierdonk (landweg), Brandevoort (buurtschap), Warande (wandelpark);

- **Geografisch;** namen die de ruimtelijke ligging aangeven ten opzichte van andere deelgebieden: Binnenstad, Helmond-Oost, Helmond-Noord, Helmond-West, Helmond-Noordwest;

- **Functioneel;** namen die geënt zijn op kenmerkende eigenschappen van een gebied: Centrum, Industriegebied Zuid.

Naamgeving wijken in de centrale stad

Bij de naamgeving van de wijken in de centrale stad werd in 1979 bewust gekozen voor namen met een neutrale 'klank': Noord, Oost, West en Noordwest. De combinatie van 'Helmond' met een windrichting maakte indirect duidelijk dat het ging om deelgebieden van de centrale stad.

De naam Helmond-West was als enige in deze reeks al redelijk goed ingeburgerd. De oude naam 't Haagje', die destijds als stigmatiserend ervaren werd, was al eerder op verzoek van de buurtbewoners 'ingeruild' voor die van Helmond-West. Deze naam was overigens ook al in gebruik bij de lokale woningbouwvereniging (opgericht in 1938; inmiddels onder de naam: WoCom).

In Helmond-Noord en Helmond-Oost vielen de wijknamen als voor de hand liggende aanduidingen in goede aarde en deze raakten ook snel in het spraakgebruik ingeburgerd. In Helmond-Noordwest was dat niet of nauwelijks het geval. In de 25 jaar dat de naam hier in gebruik was is deze nooit goed blijven 'plakken'. De naam bleef iets kunstmatig houden en werd mede daarom bij de herziening van 2003 vervangen door 'Warande', een topografische, wijkgebonden naam met een hoger identificatiegehalte.

§ 4.2 Binnenstad-Oost versus Binnenstad

Het begrip 'binnenstad' gaat per definitie om het hart van de stad, het oudste, centraal gelegen deel van waaruit de stad oorspronkelijk is ontwikkeld. Een binnenstad omvat daarom altijd het centrum met zijn concentraties van stedelijke, commerciële en logistieke functies.

In Helmond omvat de wijk Binnenstad, naast het Centrum in het westelijke gedeelte, ook de buurtcombinatie Binnenstad-Oost. In het Helmondse spraakgebruik wordt de term 'Binnenstad-Oost' vaak onbedoeld als synoniem gebruikt voor het begrip 'binnenstad'. Hierdoor kan de verwarrende situatie ontstaan dat de begrippen 'centrum' en 'binnenstad' niet met elkaar samenvallen, maar naast elkaar komen te staan. Met name in de communicatie met instanties van buiten Helmond leidt een en ander soms tot misverstanden: dan wordt niet begrepen dat de term 'binnenstad' in het Helmondse spraakgebruik in veel gevallen slaat op een verzameling woonbuurten buiten het feitelijke centrum van de stad.

Binnenstad-Oost omvat van oorsprong overwegend oudere woonbuurten, die als een schil ten noordoosten van het Centrum zijn gelegen. Het is als woongebied complementair aan het stadscentrum en

maakt in ruimere zin deel uit van het binnenstedelijke gebied. De aanduiding 'Binnenstad-Oost' is oorspronkelijk een werknaam voor het herstructureringsproces in het oostelijke deel van de Helmondse binnenstad. De term werd in jaren '70 geïntroduceerd. Door de lange duur van dit proces is de naam Binnenstad-Oost sterk aan dit gebied blijven 'plakken' en heeft het in beleving van veel mensen ook een grote herkenbaarheid gekregen. Om die reden wordt deze naam ook gehanteerd in contacten met bewonersorganisaties, met name in het kader van 'wijkgericht werken'. De aanduiding 'Binnenstad-Oost' moet dus uitsluitend in deze beperkte betekenis begrepen worden.

§ 4.3 't Hout versus Mierlo-Hout

Eén van de Helmondse wijken is bekend onder twee verschillende benamingen: 't Hout dan wel Mierlo-Hout. Hoewel beide benamingen onmiskenbaar naar hetzelfde gebied verwijzen, kan dit verschijnsel toch tot verwarring leiden. Een regelmatig gestelde vraag luidt dan ook: wat is eigenlijk de échte naam van de wijk? Een korte terugblik op het verleden kan een en ander verduidelijken.

Oorsprong

Alle topografische kaarten van vóór 1900 laten zien dat het Mierlose kerkdorp consequent wordt aangeduid als: "Hout" of "Het Hout". De stelling dat het gebied van oudsher 'Mierlo-Hout' heette is dan ook aantoonbaar onjuist.

De topografische naam 'Het Hout' verwijst naar alle waarschijnlijkheid naar een bos dat in vroegere tijden op deze plek werd aangetroffen. De oudste bebouwing in 't Hout was vooral geconcentreerd langs de Hoofdstraat, de doorgaande weg tussen Mierlo en Helmond. Met de aanleg van de spoorlijn Eindhoven - Helmond in 1866 werd de kern van het gebied doorsneden. De status als kerkdorp dateert van 1890

Kaartfragment Topografische Dienst, 1898

toen de Houtse Luciaparochie werd opgericht en het dorp een eigen kerk en school kreeg. 't Hout groeide in de eerste helft van de 20e eeuw uit tot een dorp van circa 5.000 inwoners. Qua grootte werd 't Hout ongeveer even groot als het 'moederdorp' Mierlo en mede daardoor ontstond in die periode ook een zekere rivaliteit tussen beide plaatsen.

De benaming "Mierlo-Hout" dateert vanaf 1920 en onderstreept de bestuurlijke relatie met de gemeente Mierlo. Niet toevallig valt het toevoegen van de gemeentenaam "Mierlo" samen met de eerste discussies over een mogelijke annexatie door Helmond. Het Mierlose kerkdorp raakte steeds meer op Helmond georiënteerd en het gemeentebestuur van Mierlo besloot in elk geval in de naamgeving te benadrukken dat 't Hout wel degelijk nog bij Mierlo hoorde.

Annexatie

Bij de overdracht in 1968 behield het gebied aanvankelijk de benaming die het destijds van de toenmalige gemeente Mierlo had meegekregen: Mierlo-Hout. Pas 14 jaar later, in 1982, werd op voorspraak van 'Groeistad'- wethouder Remmen officieel besloten om 't Hout zijn oorspronkelijke topografische naam weer terug te geven.

Remmen, een man met sterke 'roots' in de Houtse gemeenschap hanteerde als belangrijkste argument dat de naam "Mierlo-Hout" verwees naar een bestuurlijke relatie, die logisch was toen het gebied nog bij de gemeente Mierlo hoorde. Nu het gebied eenmaal bij Helmond was gevoegd was een verwijzing naar de gemeente Mierlo niet meer aan de orde. Het alternatief: Helmond-Hout⁸ werd te gekunsteld gevonden. De herintroductie van 't Hout als wijknaam werd destijds met instemming ontvangen en in een raadsbesluit vastgelegd. In de volksmond was de oude benaming sowieso altijd gangbaar gebleven. De echte Houtenaar woont overigens niet *in* maar *óp* 't Hout, alsof het een eiland is (alleen daarom al zou deze benaming behouden moeten worden). Vanaf het raadsbesluit in 1982 wordt de wijk in de gebiedsindeling en alle O&S-publicaties aangeduid als 't Hout.⁹

Opnieuw Mierlo-Hout?

In de eerste jaren van de 21e eeuw werd door een actiegroep onder wijkbewoners een pleidooi gehouden om de "oorspronkelijke" naam Mierlo-Hout opnieuw in te voeren. De lobby richtte zich in eerste instantie op het plaatsen van borden bij de invalswegen van de wijk. In de klankbordgroep werd hiermee ingestemd door vertegenwoordigers van de Gemeente Helmond, maar een officieel raadsbesluit werd hierover nooit genomen. Dat een deel van de oorspronkelijke bewoners zich door dit initiatief aangesproken voelde staat buiten kijf, maar over het draagvlak onder de totale wijkbevolking werd en wordt verschillend gedacht.

De come-back van het predicaat "Mierlo", bijna 40 jaar na de annexatie, mag wel opmerkelijk genoemd worden, temeer daar 'Mierlo-Hout' in zekere zin symbool staat voor de wens om níet bij Helmond te horen. Mogelijk werd deze ervaring van nostalgie geïnspireerd door het verdwijnen van Mierlo als zelfstandige gemeente (fusie Geldrop-Mierlo, 2004).

Met betrekking tot de naamgeving volgt Onderzoek en Statistiek de lijn dat - mede uit respect voor het gedachtengoed van oud-wethouder Remmen - de naam in de gebiedsindeling wordt aangepast, zodra hierover een nieuw besluit is genomen. Tot die tijd geldt het besluit uit 1982, dat overigens nog eens werd bevestigd bij het vaststellen van de gewijzigde gebiedsindeling in 2002. Aangezien beide benamingen verwijzen naar exact hetzelfde gebied, is er eigenlijk ook geen probleem.

⁸ Uit deze periode dateert ook de naam van het NS-station, dat overigens wel de aanduiding "Helmond -'t Hout" kreeg.

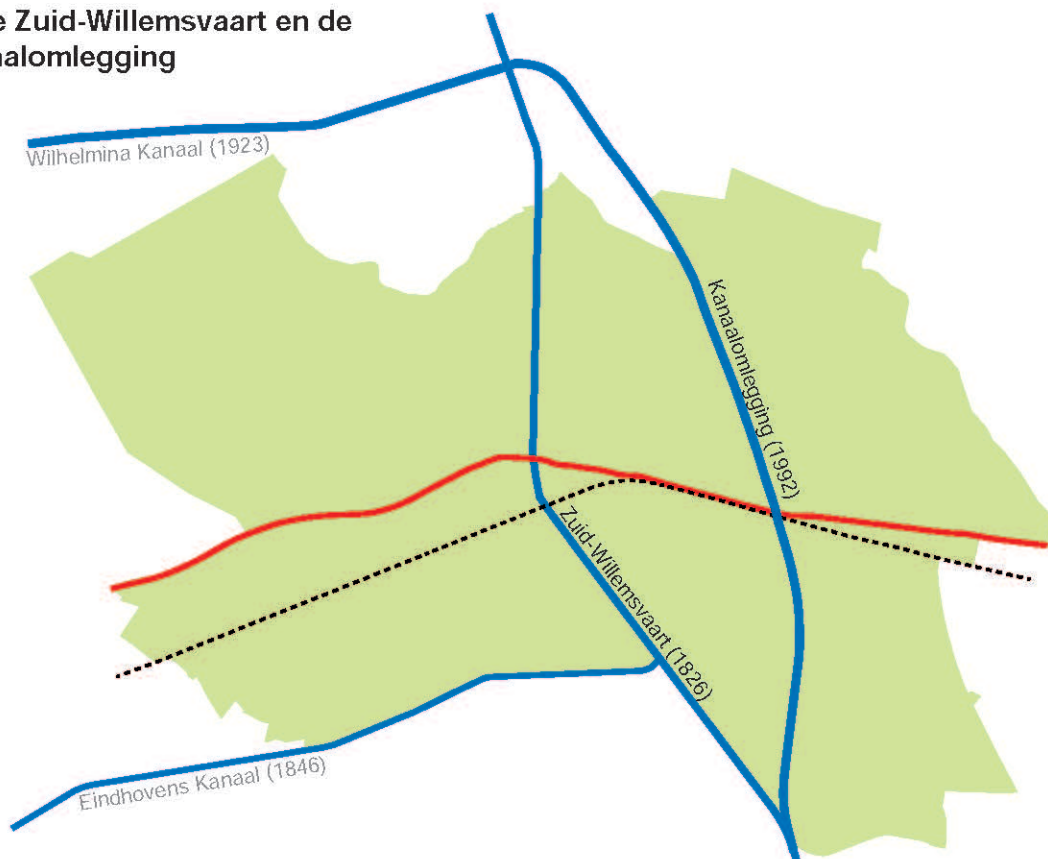
⁹ In deze notitie worden beide namen gebruikt, afhankelijk van de periode die besproken wordt; vóór 1982: Mierlo-Hout, na 1982: 't Hout.

§ 4.4 Kanaalomlegging versus kanaalomleiding

De aanleg van het nieuwe kanaaltracé ten oosten van de centrale stad heeft in het Helmondse spraakgebruik geleid tot een onjuiste benaming: kanaalomleiding. De term 'omleiding' is echter alleen op zijn plaats als het een tijdelijke kwestie betreft, bijvoorbeeld een omleiding bij onderhoud aan een verkeersweg. Zodra de werkzaamheden voltooid zijn wordt de omleiding opgeheven en keert het verkeer weer terug in zijn oorspronkelijke tracé.

In het geval van het nieuwe kanaaltracé is daar uiteraard geen sprake van: het scheepvaartverkeer is definitief verlegd naar een nieuwe route. De aanduiding kanaalomlegging maakt duidelijk dat het om een permanente, nieuwe kanaalroute gaat. Aangezien de omlegging van het kanaal al weer ruim twee decennia achter ons ligt (1992) kan het onderscheid tussen beide Helmondse kanaaltracés inmiddels beter worden aangeduid met de 'oude' en de 'nieuwe' Zuid-Willemsvaart.

Oude Zuid-Willemsvaart en de Kanaalomlegging

5 Postcode-indeling

§ 5.1 Voorgeschiedenis en problematiek

In 1978 werd in Nederland het postcodesysteem voor adressen ingevoerd. Bij deze operatie, die plaatsvond onder leiding van de toenmalige PTT en het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, waren alle Nederlandse gemeenten betrokken. Op verzoek van de PTT maakte elke gemeente in het begin van de jaren '70 een ontwerpindeling. Aangezien het systeem zich met name richtte op de distributie van het postverkeer, werd daarbij nadrukkelijk gevraagd rekening te houden met geografische scheidingen, zoals hoofdwegen, spoorlijnen en kanalen.

Voor de gemeente Helmond werd de postcode-indeling in 1971 opgesteld door de toenmalige dienst Publieke Werken, enkele jaren voordat de afdeling Onderzoek en Statistiek werd opgericht. Ruim 7 jaar bleef het voorstel in de bureaula van een - inmiddels gepensioneerde - ambtenaar liggen. In de periode dat O&S zich ging bezighouden met gemeentelijke gebiedsindelingen, werd de afdeling niet geïnformeerd over de ontwerp-indeling die bij de PTT was aangeleverd.

Toen de postcode-indeling in 1978 landelijk operationeel werd, was de verbazing (en ergernis) bij O&S groot. In dit stadium kon overleg met de PTT niet meer baten: de afbakening van de postcodegebieden was een voldongen feit. De mogelijkheid om de pas ontwikkelde wijkindeling en de postcode-indeling op elkaar af te stemmen, was daarmee verkeken. De ontwerp-indeling kon niet meer gewijzigd worden en zou nog tot in lengte van jaren voor misverstanden zorgen.

Op zichzelf beschouwd voldoet de postcode-indeling in Helmond prima aan zijn doelstelling als distributiesysteem. De onderscheiden gebieden zijn puur bedoeld om de post te bezorgen en niet om een evenwichtige, maatschappelijk relevante indeling van de stad te maken. Het probleem is echter dat – vooral bij landelijke instanties – de trend is ontstaan om de postcodegebieden als een alternatieve wijkindeling te gebruiken en op basis van de postcode-indeling uitspraken te doen over deelgebieden van gemeenten. Hierbij speelt vooral het gebruiksgemak een rol; iedere Nederlander kent zijn postcode en er zijn veel gegevens aan gekoppeld. (o.a. Ministerie van VROM, SCP, enz.).

Op grotere schaal vlakken de genoemde nadelen elkaar uit, maar bij het inzoomen op gemeenteniveau wordt meteen duidelijk dat de afgebakende gebieden veelal gebrekkig aansluiten op de maatschappelijke realiteit.

§ 5.2 De postcode-indeling in Helmond

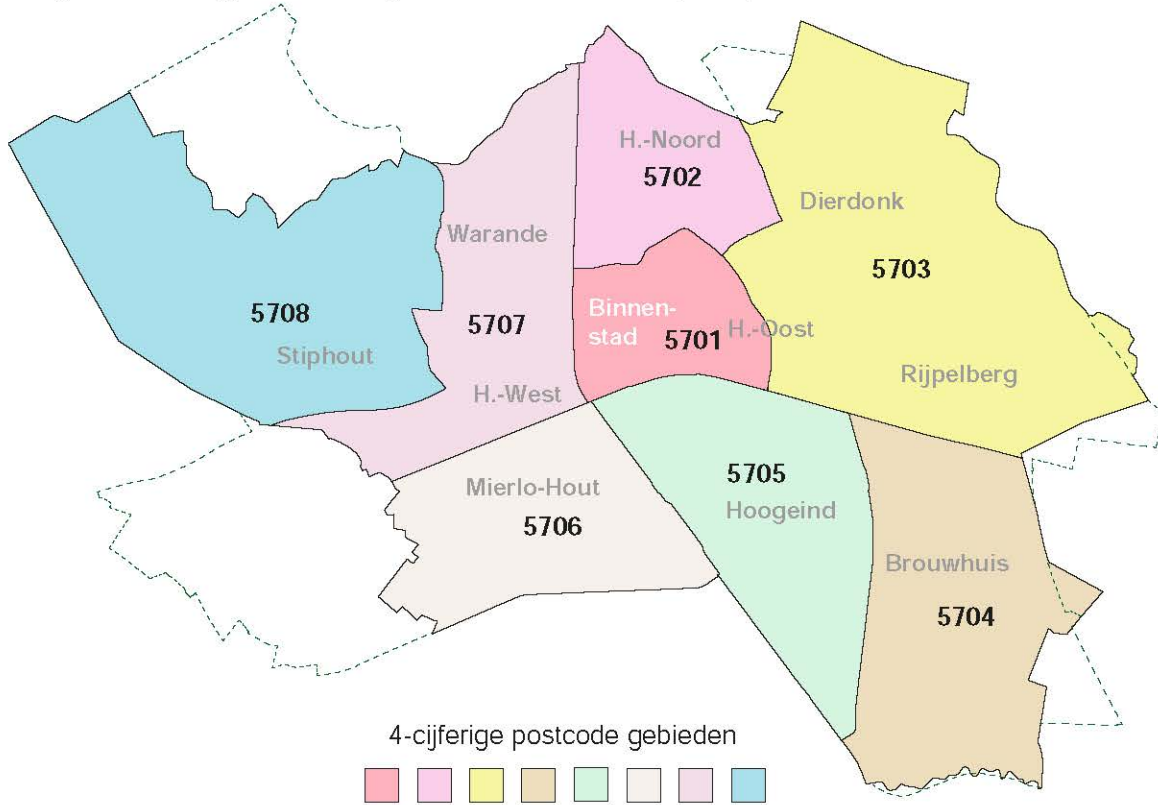
De oorspronkelijke postcode-indeling van Publieke Werken verdeelde Helmond in 8 gebieden met de cijfercodes 5701 tot en met 5708. Betrekkelijk snel, in het begin van de jaren '80, bleek dat op termijn in het oostelijke deel van Helmond (5703) onvoldoende lettercombinaties beschikbaar zouden zijn om de geplande woningbouw van postcodes te kunnen voorzien.

Om die reden werd nog een negende codegebied toegevoegd; in het gebied 5703 werden twee enclaves afgesplitst ten behoeve van de bouwlocaties Rijpelberg en Dierdonk. De meeste bestaande adressen in het buitengebied van Rijpelberg en Dierdonk behielden echter hun oorspronkelijke code 5703. Hieraan heeft het postcodegebied 5703 zijn grillige contouren te danken.

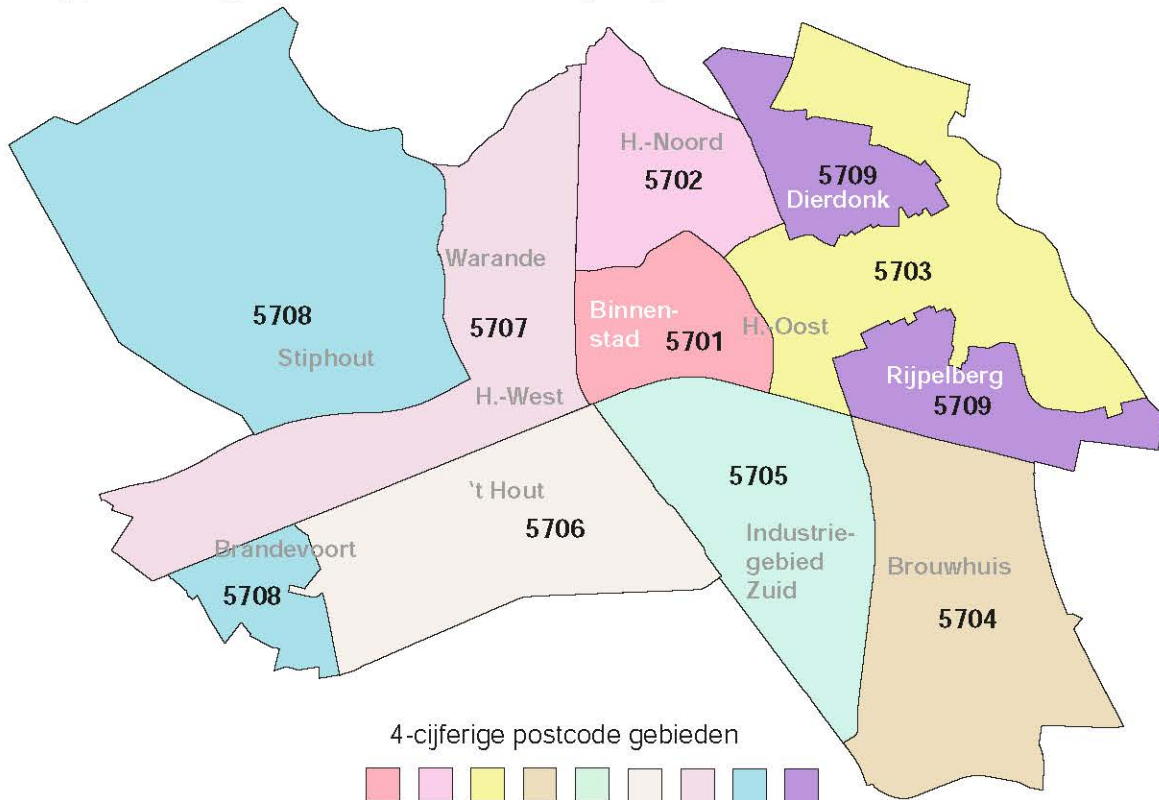
In 1999 werd opnieuw een deel van een bestaand gebied (5706) afgesplitst, ditmaal ten behoeve van uitbreidingen in de nieuwbouwwijk Brandevoort (met name: De Veste). Het afgesplitste deel kreeg de code 5708, die tot dan toe alleen voor Stiphout was bedoeld.

Het behoeft geen betoog dat de opeenvolgende reparaties van het systeem de geografische logica niet ten goede zijn gekomen. Het overzicht laat zien dat de postcode-indeling vaker niet dan wel overeenkomt met de wijkindeling. De enige wijk waarvan de afbakening precies samenvalt met die in de gemeentelijke wijkindeling is Helmond-Noord (5702). Alle overige wijken zijn min of meer 'verknijpt' of aan elkaar geplakt. Helmonds jongste wijk Brandevoort is verdeeld over 3 postcodegebieden (5706, 5707, 5708) en daardoor feitelijk 'onvindbaar' in het systeem.

Indeling Postcode-gebieden in jaar van introductie (1978)

Indeling postcode-gebieden actuele situatie (2016)

In onderstaande tabel zijn de overeenkomsten en verschillen tussen postcodegebieden en de wijkindeeling nader aangegeven.

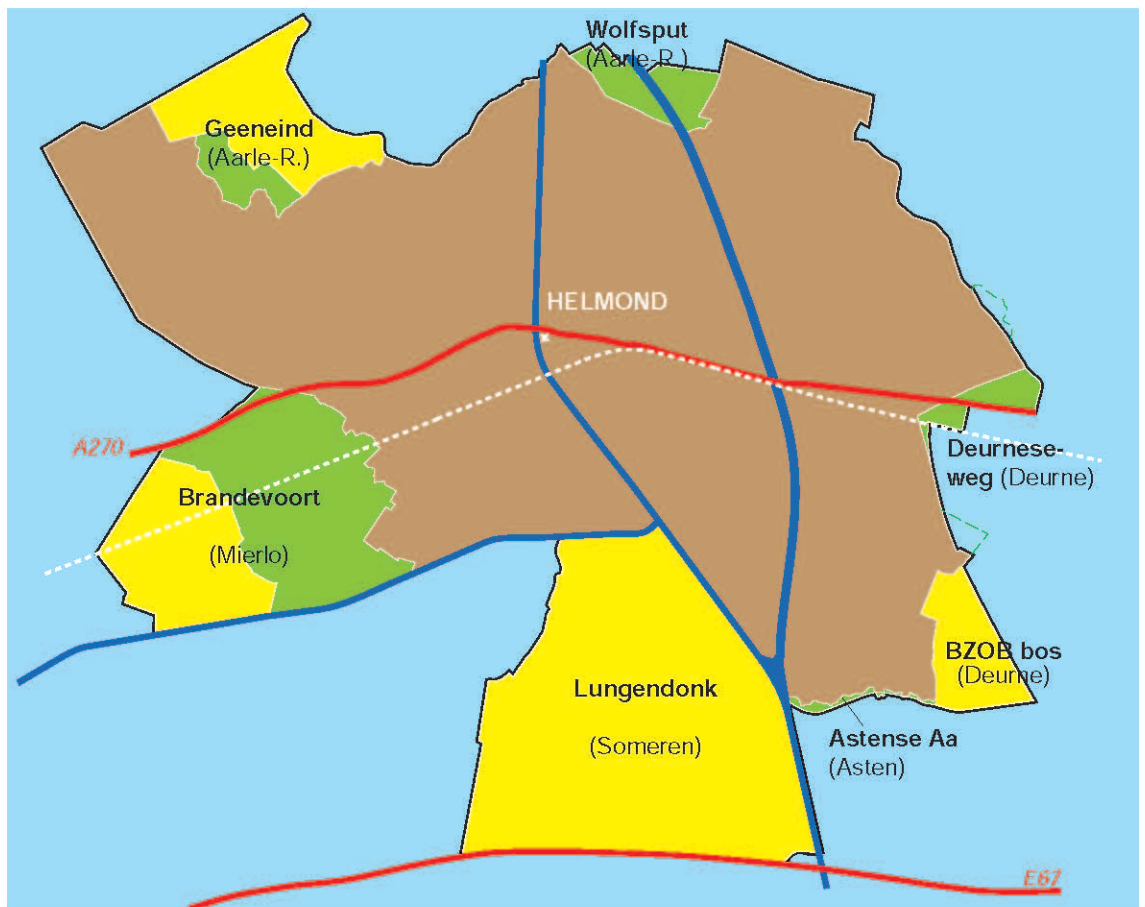
Postcode gebied	Omvat (globaal) wijk:	incl. gebiedsdelen van andere wijken	exclusief eigen gebiedsdelen:
5701	10 Binnenstad	Bijsterveld	Annabuurt / Suytkade [5705] Steenweg e.o. [5707]
5702	12 Helmond Noord		
5703	11 Helmond Oost	Berkendonk Scheepstal	Bijsterveld [5701]
5704	14 Brouwhuis	BZOB	Brouwhorst [5709]
5705	29 Industriegebied Zuid	Annabuurt / Suytkade	BZOB [5704]
5706	13 't Hout	Houtsdonk Schutsboom Brand	De Kroon [5707]
5707	16 Warande 15 Helmond West	Steenweg e.o. De Kroon Kranenbroek De Marke	Eenselaar [5708] Houtsdonk [5706]
5708	17 Stiphout	Eenselaar De Veste Stepekolk	
5709	18 Rijpelberg 19 Dierdonk	Brouwhorst	Berkendonk [5703] Scheepstal [5703]

Dit overzicht maakt duidelijk dat de huidige postcode-indeling van Helmond vanuit een oogpunt van sociografische en ruimtelijk-fysieke samenhang geen bruikbaar systeem is. Het merendeel van de afbakeningen omvat gebieden die niet als wijkeenheden herkend kunnen worden.

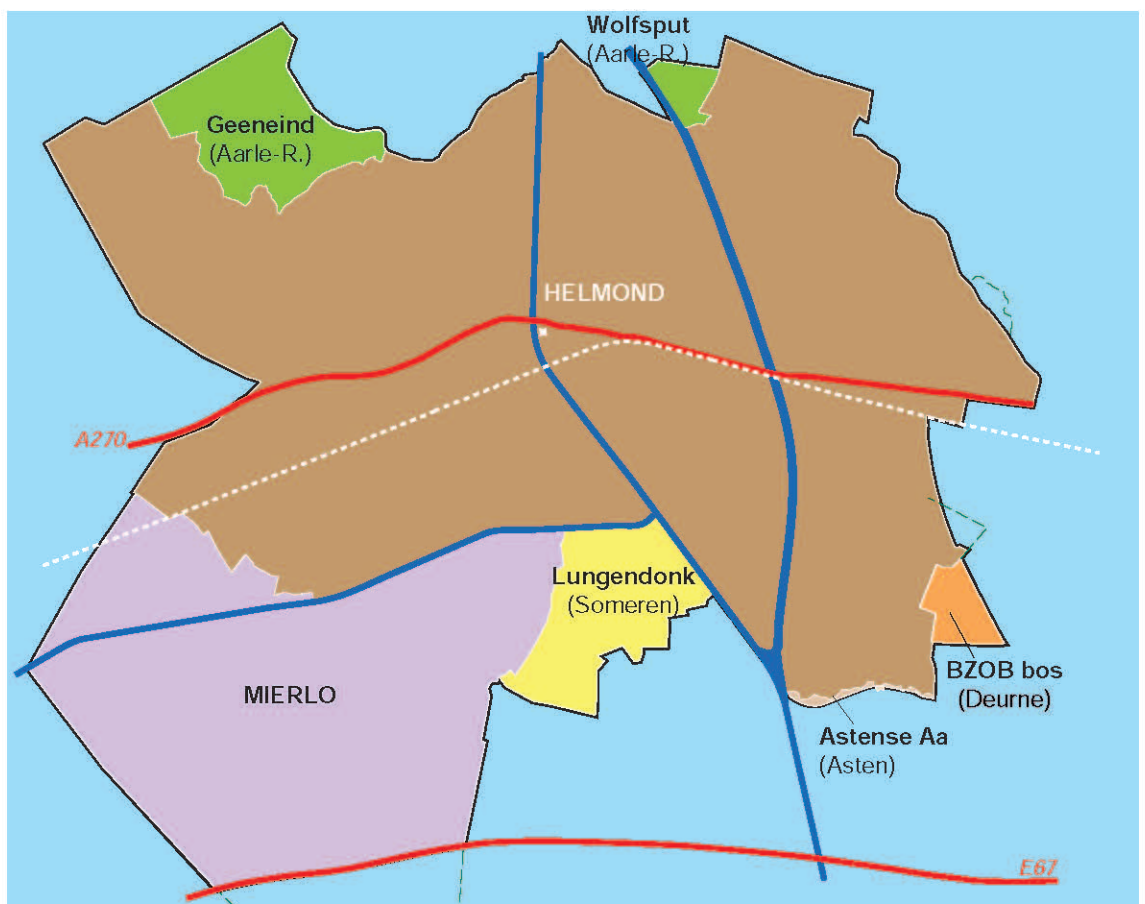
Bijlage 1: Niet gerealiseerde annexatievoorstellen

**Herindelings-
ontwerp
Regio
Eindhoven
Helmond
april 1993**
(deels
gerealiseerd)

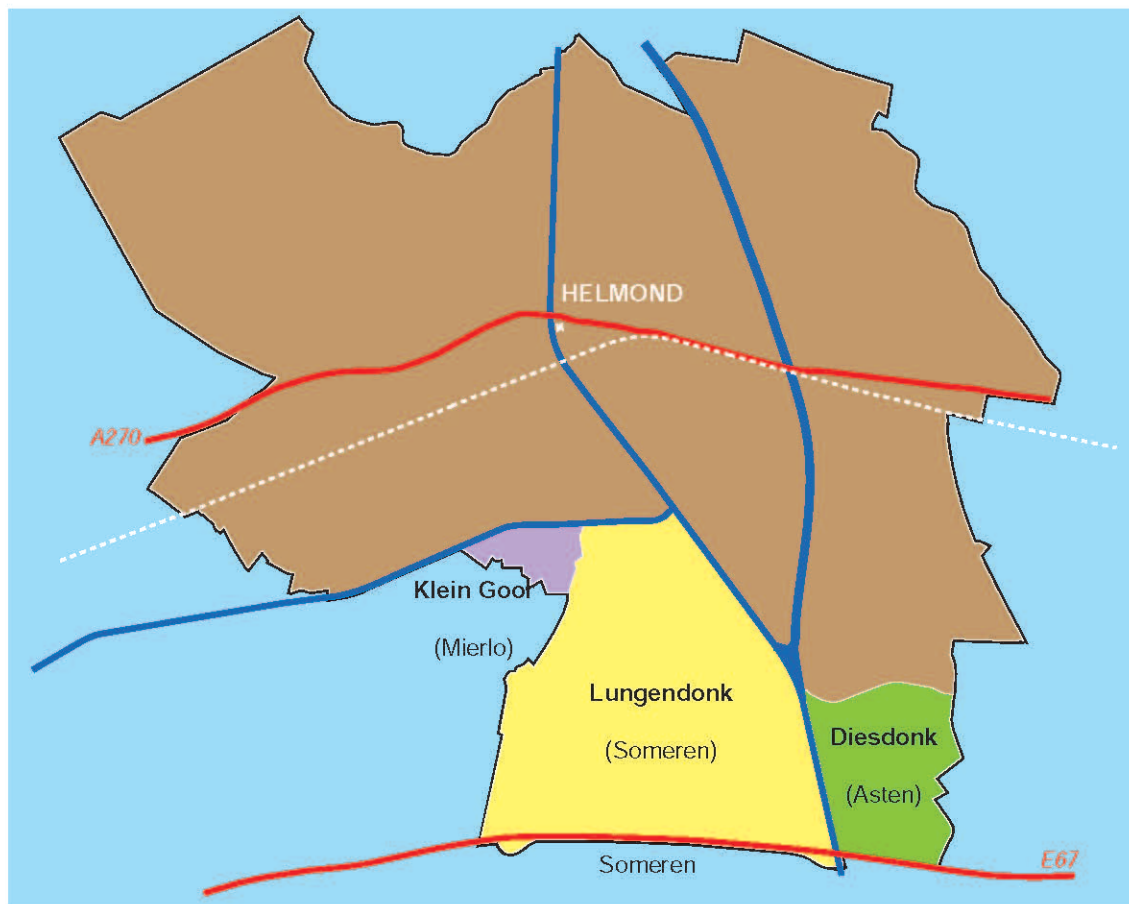
- Grenswijziging voorgesteld door GS
- Grenswijziging voorgesteld door gemeente Helmond

**GS
Herindelings-
ontwerp
Eindhoven
Helmond
juni 1996**
(deels
gerealiseerd)

**GS
Herindelings-
ontwerp
Regio
Eindhoven-
Helmond
2001**

Bijlage 2 Occupatieproces 1832 - 2016

